

SAVONIA

■ OPINNÄYTETYÖ - AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

METSÄNELÄINTEN JÄLJILLÄ

Luontopolut lasten luontosuhteen tukijoina

TEKIJÄT: Marjut Kotta
Heli-Maria Onkalo

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma	
Työn tekijät Marjut Kotta ja Heli-Maria Onkalo	
Työn nimi Metsäneläinten jäljillä. Luontopolut lasten luontosuhteen tukijoina.	
Päiväys 23.5.2018	Sivumäärä/Liitteet 48/19
Ohjaaja Marjaana Tuovinen	
Toimeksiantaja Päiväkoti Männynkolo	
Tiivistelmä <p>Varhaiskasvatuksessa toteutettu ympäristö- ja luontokasvatus on merkityksellistä, sillä lapsena muodostuneet asenteet ja arvostukset säilyvät hyvin usein läpi elämän. Varhaiskasvattaja vaikuttaa omilla arvoillaan ja toiminnallaan siihen, millainen luontokuva lapsille muodostuu. Kasvattajan on tärkeää tiedostaa se, että monipuolisten luontokokemusten avulla lapsi saa mahdollisuuden rakentaa omaa luontosuhdettaan.</p> <p>Opinnäytetyö oli toiminnallinen kehittämistyö, joka toteutettiin yhteistyössä päiväkoti Männynkolan kanssa. Kehittämistyönä suunniteltiin luontopolkuja ja tuotettiin luontokasvatuskansio päiväkodin käyttöön. Kansio sisälsi poluilla käytetyt luontopolkutaulut ja taulujen tehtäviin liittyvät oheismateriaalit. Toiminnallinen osuus koostui orientoituksi, luontopoluista ja kuvallisen ilmaisun tuokioista.</p> <p>Toiminnan avulla tuettiin päiväkodin lasten luontosuhdetta, kasvatettiin heidän tietouttaan luonnosta ja eläimistä, vahvistettiin heidän osallisuuttaan sekä ehkäistiin syrjäytymistä. Suunniteltu kokonaisuus toimi uudenlaisena menetelmänä luontokasvatuksen toteuttamisessa päiväkoti Männynkolossa. Menetelmä antoi varhaiskasvattajille lisää valmiuksia ohjata ympäristö- ja luontokasvatustuokioita.</p> <p>Toiminnasta kerättiin palautetta haastatteleamalla päiväkodin lapsia. Henkilökunnan mielipiteet selvitettiin kyselylomakkeen avulla. Palautteiden avulla muodostettiin käsitys siitä, miten toteutettu toiminta tuki lasten ympäristö- ja luontokasvatusta sekä miten menetelmä toimi käytännössä. Kehittämistyö oli saadun palautteen ja omien arvioiden mukaan onnistunut.</p>	
Avainsanat varhaiskasvatus, ympäristökasvatus, luontokasvatus, osallisuus	

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Authors Marjut Kotta and Heli-Maria Onkalo			
Title of Thesis Traces of forest animals. Nature paths as supporters of children`s nature relations			
Date 23.5.2018		Pages/Appendices 48/19	
Supervisor Marjaana Tuovinen			
Client Organisation /Partners Kindergarten Männynkolo			
<p>Abstract</p> <p>Environmental and nature education in early childhood education is important as the attitudes and values of a child are often preserved throughout the life. Early childhood educators´ own values and actions have an effect on the way how children see nature. It is important for an educator to realize that through versatile nature experiences children can get opportunities to build their own relation to nature.</p> <p>This thesis was a functional development work carried out in co-operation with Kindergarten Männynkolo. In the development work there were nature paths planned and compiled into a nature education folder for the kindergarten. The folder contains the nature path boards used on the paths and the supplementary material related to the tasks of the boards. The functional part consisted of an orientation moment, nature paths and moments of visual expression.</p> <p>Through this activity, the nature relation of the kindergarten children was supported and the children´s knowledge of nature and animals increased. The activity also strengthened participation and prevented exclusion. The whole project planned works as a new kind of method for the development of nature education in Kindergarten Männynkolo. The method gives early-educators more skills to guide environmental and nature education moments.</p> <p>Feedback on the activities was collected by interviewing the kindergarten children and reviewing the staff's opinions through a questionnaire. The feedback brought useful information on how the implemented activities supported the children's environmental and nature education and how the method worked in practice. According to the feedback received it is possible to consider the development work successful.</p>			
<p>Keywords</p> <p>early childhood education, environmental education, nature education, participation</p>			

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	6
2	PÄIVÄKOTI MÄNNYNKOLO TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ	8
3	LASTEN KOKONAISVALTAISEN KEHITYKSEN TUKEMINEN VARHAISKASVATUKSESSA	9
4	OSALLISUUDEN VAHVISTAMINEN JA SYRJÄYTYMISEN EHKÄISY VARHAISKASVATUKSESSA ..	12
5	YMPÄRISTÖ- JA LUONTOKASVATUKSEN TAVOITTEITA VARHAISKASVATUKSESSA	14
5.1	Luontokasvatus varhaislapsuudessa	16
5.2	Ympäristöherkkyys luontosuhteen vahvistajana	16
5.3	Kestävän kehityksen tavoitteet	17
6	VARHAISLAPSUUDEN LUONTOKOKEMUKSET HYVINVOINNIN LÄHTEENÄ.....	19
7	LASTEN AKTIIVISEN OPPIMISEN TUKEMINEN VARHAISKASVATUKSESSA	21
7.1	Lasten oppimisprosessi.....	22
7.2	Luontoympäristöt varhaiskasvatuksen oppimisympäristönä.....	23
7.3	Taide ja moniaistiset oppimiskokemukset luonnonympäristössä	24
7.4	Leikki lapsilähtöisenä ohjausmenetelmänä	25
8	LUONTOKASVATUKSEN KEHITTÄMINEN PÄIVÄKOTI MÄNNYNKOLOSSA.....	28
8.1	Toiminnan suunnittelu.....	29
8.2	Toiminnan toteutus.....	29
8.2.1	Orientointituokio	31
8.2.2	Kaisa Ketun luontopolku	31
8.2.3	Kaapo Karhun luontopolku	32
8.2.4	Juuso Jäniksen luontopolku	34
8.3	Arviointi ja palaute	36
8.3.1	Lasten haastattelut.....	36
8.3.2	Palaute henkilökunnalta.....	38
8.3.3	Oman toiminnan arviointi.....	39
9	POHDINTA.....	42
	LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT	45
	LIITE 1: ORIENTOINTITUOKION PEDAGOGINEN SUUNNITELMA.....	49
	LIITE 2: LUONTOPOLKUPASSI.....	50
	LIITE 3: KYSELYLOMAKE HENKILÖKUNNALLE	51

LIITE 4: KAISA KETUN LUONTOPOLKUTAULU 1	52
LIITE 5: KAISA KETUN LUONTOPOLKUTAULU 2	53
LIITE 6: KAISA KETUN LUONTOPOLKUTAULU 3	54
LIITE 7: KAISA KETUN LUONTOPOLKUTAULU 4	55
LIITE 8: KAISA KETUN LUONTOPOLKUTAULU 5	56
LIITE 9: KAAPO KARHUN LUONTOPOLKUTAULU 1	57
LIITE 10: KAAPO KARHUN LUONTOPOLKUTAULU 2	58
LIITE 11: KAAPO KARHUN LUONTOPOLKUTAULU 3	59
LIITE 12: KAAPO KARHUN LUONTOPOLKUTAULU 4	60
LIITE 13: KAAPO KARHUN LUONTOPOLKUTAULU 5	61
LIITE 14: JUUSO JÄNIKSEN LUONTOPOLKUTAULU 1	62
LIITE 15: JUUSO JÄNIKSEN LUONTOPOLKUTAULU 2	63
LIITE 16: JUUSO JÄNIKSEN LUONTOPOLKUTAULU 3	64
LIITE 17: JUUSO JÄNIKSEN LUONTOPOLKUTAULU 4	65
LIITE 18: JUUSO JÄNIKSEN LUONTOPOLKUTAULU 5	66
LIITE 19: LASTEN KUVAUS- JA HAASTATTELULUPA	67

1 JOHDANTO

Suomen luonto tarjoaa elämyksiä ja kokemuksia kaikille lapsille. Se on pedagoginen aarreaitta, jonka kautta lapset saavat myönteisiä oppimisen kokemuksia kokonaisvaltaisesti. Luonnossa lapsi saa toteuttaa hänelle ominaisia toimintatapoja, ja siellä toimiminen tuottaa lapselle hyvinvointia ja terveyttä. Tästä näkökulmasta luonnossa tapahtuvan toiminnan ja työskentelyn tulee olla keskeinen osa varhaiskasvatuksen toimintaa.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden 2016 mukaan ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta. Luonnossa kulkeminen, leikkiminen sekä ympäristön tutkiminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Kasvattajan tehtävä on osallistaa lapsi toimimaan luonnon kanssa. Luonto motivoi lasta aktiivisiin ja uteliaisuutta herättäviin oppimiskokemuksiin. Luonto on lapselle valmiiksi rakennettu oppimisympäristö sekä oppimisen kohde, jota voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksessa monin eri tavoin. (Opetushallitus 2016, 45.)

Lasten kuuleminen ja osallisuus ovat nykyään tärkeä osa varhaiskasvatuksen toiminnan vaatimuksia ja pedagogiikkaa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä ehkäisee syrjäytymistä. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot sekä vuorovaikutus aikuisten kanssa vahvistavat lasten osallisuutta ja aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. (Opetushallitus 2016, 14–24.) Ympäristökasvatuksen avulla toteutunut osallisuus vahvistaa lasten ympäristösuhdetta ja toimii myös lasten syrjäytymistä ehkäisevänä tekijänä. Syrjäytymiskehitykseen on mahdollista vaikuttaa laadukkaalla varhaiskasvatuksella ja siellä toteutettavan ympäristökasvatuksen avulla voidaan tukea lapsen voimavaroja sekä vahvistaa hyvinvointia. Varhaiskasvatuksessa toteutettava pedagoginen toiminta vähentää hyvinvointieroja ja kaventaa lasten välistä eriarvoisuutta yhteiskunnassamme.

Opinnäytetyömme on toiminnallinen kehittämistyö. Kehittämistyönä suunnittelemme luontopolkuja ja tuotamme päiväkotiki Männykolon käyttöön luontokasvatuskansion. Kansio sisältää poluilla käytetyt luontopolkutaulut ja taulujen tehtäviin liittyvät oheismateriaalit. Luontopolkujen avulla tuemme päiväkodin lasten luontosuhdetta, kasvatamme heidän tietouttaan luonnosta ja eläimistä, sekä vahvistamme osallisuutta. Toiminnallinen osuus koostuu orientointituokiosta, luontopoluista ja kuvallisen ilmaisun tuokiosta. Suunnittelemamme kokonaisuus toimii uudenaikaisena menetelmänä luontokasvatuksen toteuttamisessa päiväkotiki Männykolossa ja antaa varhaiskasvattajille lisää valmiuksia ohjata luontokasvatustuokioita.

Opinnäytetyön aihe valikoitui omasta kiinnostuksestamme varhaiskasvatusikäisten lasten ympäristö- ja luontokasvatuksen kehittämiseen. Aiheen valinnassa meille oli myös tärkeää, että opinnäytetyöstämme on päiväkodille ja sen lapsille todellista hyötyä. Lasten luontosuhdetta tulee tukea, sillä yhteiskunnan kehitys ja modernisoituminen ovat lisänneet luonnosta vieraantumista (Tulkki 2012, 13). Nykyisin lasten mielipaikat ovat enemmänkin sisätiloissa tietokoneiden, älypuhelimien ja television äärellä kuin ulkona luonnossa.

Varhaislapsuudessa toteutettu ympäristö -ja luontokasvatus on aikuisuuden kannalta merkityksellistä, sillä lapsena muodostuneet asenteet ja arvostukset säilyvät hyvin usein läpi elämän. Lapsena luonnossa ja luonnosta saadut kokemukset jäävät positiivisina muistoina mieleen ja ohjaavat aikuisenakin luonnon äärelle. Myös oman lapsuutemme monet hyvät muistot liittyvät luontoon. Luonnossa leikkimällä, tutkimalla ja liikkumalla olemme oppineet tuntemaan ja arvostamaan luontoa. Tällä opinnäytetyöllä välitämme niin kasvattajille kuin lapsillekin niitä ilon ja oppimisen kokemuksia, joita olemme itse saaneet luonnossa toimiessamme.

2 PÄIVÄKOTI MÄNNYNKOLO TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ

Opinnäytetyömme toimeksiantaja on pieksämäkeläinen päiväkotikoti Männynkolo, joka kuuluu Matti ja Liisa Koti Oy:hyn. Päiväkotikoti Männynkolo sijaitsee luonnonkauniilla paikalla Kukkarojärven rannalla Nikkarilassa entisen metsäoppilaitoksen alueella. Päiväkotikoti on 16-paikkainen ja siinä toimii yksi sisarusryhmä. Sisarusryhmässä päiväkodin lapset toimivat, leikkivät ja oppivat eri-ikäisten lasten kanssa. Sisarusryhmät ovat samassa ryhmässä ja saavat tukea toisiltaan. Päiväkodissa työskentelee lastentarhanopettaja ja kaksi lastenhoitajaa.

Päiväkotikoti Männynkolo on luontopainotteinen päiväkotikoti. Luonto ja lasten yksilöllinen tukeminen ovat tärkeitä arvoja niin päiväkodin toiminnassa kuin Pieksämäen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassakin. Pieksämäen kaupungin päiväkodeissa ympäristökasvatuksen avulla tutustutaan lähiympäristöön ja hyödynnetään sen antamia mahdollisuuksia, lisätään luonnontuntemusta ja ympäristötietoisuutta. (Pieksämäen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 41.)

Päiväkodin viikoittaiseen toimintaan lasten kanssa kuuluvat retket ympäröivään lähiluontoon. Luonnossa tapahtuvan leikin avulla lapset oppivat ja iloitsevat oppimastaan. Muita päiväkotikoti Männynkolan arvoja ovat turvallisuus, lapsilähtöisyys, aito välittäminen, kiireettömyys ja suvaitsevaisuus. Syli, lämpö ja huumori takaavat lapsille hyvän mielen. (Nikkarilan yhteisö s.a.)

3 LASTEN KOKONAISSALTAISEN KEHITYKSEN TUKEMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

Varhaiskasvatuslaissa (1973) säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä varhaiskasvatuksen valtakunnallisista tavoitteista. Nämä tavoitteet ohjaavat varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden, paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaa. Lakia sovelletaan kunnan, kuntayhtymän sekä muun palvelujen tuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen, jota annetaan päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai muuna varhaiskasvatuksena. (Opetushallitus 2016, 14–15.)

Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatus tarkoittaa suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu pedagogiikka. Lasten ympäristökasvatus on olennainen osa päivähoiton arjessa toteutettavaa pedagogiikkaa. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on lapsen kasvun, kehityksen, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen huomioon ottaen lasten ikä ja kehitysvaihe. Tavoitteena on luoda pohjaa lapsen oppimisen edellytyksille, elinikäiselle oppimiselle ja myönteisille oppimiskokemuksille. Pedagogisen toiminnan toteuttaminen tapahtuu lasta osallistaen ja lapsilähtöisiä menetelmiä käyttäen. Pedagogisessa toiminnassa tulee huomioida lapsen kulttuuriperintö. Myös lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitojen, vertaisryhmätoiminnan, eettisesti vastuullisen ja kestäväen toiminnan edistäminen on asetettu varhaiskasvatuslain tavoitteeksi. Lapsella on oltava mahdollisuus osallistua ja saada vaikutusta päivähoitossa toteutettavaan toimintaan ja sen järjestämiseen. (Varhaiskasvatuslaki 1973/36, § 1-2.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016 on asiakirja, jonka mukaan varhaiskasvatus toteutetaan ja paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan. Perusteiden laatimista ohjaa varhaiskasvatuslaki, jossa säädetään muun muassa varhaiskasvatuksen tavoitteista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet tukevat ja ohjaavat varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä. Siinä näkyvät esimerkiksi varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeiset tavoitteet ja sisällöt. (Opetushallitus 2016, 8.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet pohjautuvat oppimiskäsitykseen, jossa lapsi nähdään aktiivisena toimijana. Lapsi kasvaa, kehittyy ja oppii vuorovaikutuksessa toisten ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppimista tapahtuu kokonaisvaltaisesti ja kaikkialla tiedon, toiminnan, tunteen, aistihavaintojen, kehollisten kokemusten ja ajattelun kautta. Lapsi oppii, kun hän leikkii, havainnoi, tarkkailee ympäristöään, jäljittelee muiden toimintaa, liikkuu, tutkii, tekee erilaisia työtehtäviä ja ilmaisee itseään. Varhaiskasvatuksessa lapsen aiemmat kokemukset, mielenkiinnon kohteet ja osaaminen ovat lähtökohtana uusille opittaville asioille. Niillä on oltava yhteys lapsen kehityviin valmiuksiin, kokemusmaailmaan ja kulttuuriustaan. Oppiminen tapahtuu tavoitteellisesti ja aikuisen ohjauksessa. Tärkeä on luoda lapsille onnistumisen kokemuksia jotta he voivat kokea iloa toiminnastaan ja itsestään oppijana. (Opetushallitus 2016, 20.)

Lapsilähtöinen pedagogiikka on tärkeää suomalaisessa varhaiskasvatuksessa. Lapsilähtöisessä varhaiskasvatuksessa kasvatusprosessin tavoitteet, menetelmät ja sisällöt lähtevät lapsesta käsin. (Hytönen 2007, 99). Opetettavat asiat integroidaan lapsille merkityksellisiin, tarkoituksenmukaisiin ja kiinnostaviin toimintoihin (Virkki 2015, 33). Lasten oppiminen tarkoittaa oman tutkimisen, kokeilun ja kysymysten avulla tapahtuvaa prosessia, jossa lapsi itse toimii aktiivisesti. Lapsilähtöisyydessä on keskeistä huomioida lapsen näkökulma. Sen kautta lapsi luo itse merkityksensä omalle oppimiselleen persoonansa, tietonsa ja senhetkisen ikänsä perusteella. (Kinos 2001, 30.)

Varhaiskasvatuksen pedagoginen prosessi tarkoittaa tietoisesti johdettua kasvatustapahtumaa, jonka kautta lapsi oppii. Se käsittää niin lapsen yksilöllisen kuin yhteisöllisen toiminnan kautta tapahtuvan kehittämisen ja oppimisen. Pedagoginen prosessi sisältää etenevän tapahtuman tai toiminnan, joka kehittyy vaiheittain alkutilanteesta lopputilanteeseen. (Helenius 2008, 52.) Hyvän ja laadukkaan oppimisprosessin piirteitä ovat tiedostetut tavoitteet ja toteutuksen suunnitelmallisuus. Kasvattajan tulee etukäteen tiedostaa, mitä lasten taitoja prosessissa halutaan edistää, miten tavoitteisiin päästään ja miten niitä arvioidaan. Suunniteltujen oppimistehtävien kautta edetään kohti niiden tekemistä ja ratkaisua sekä työskentelyn jatkamista ja kohti lopullista arviointia. Oppimisprosessissa ei ole tärkeää valmiiden toimintatapojen omaksuminen, vaan se, että lapsella herää mielenkiinto ja tietoisuus opetettavia asioita kohtaan. (Matikainen 2008, 157.)

Varhaiskasvatuksen kautta lapsille luodaan pohjaa laaja-alaiselle osaamiselle, joka muodostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Laaja-alainen osaaminen tarkoittaa lapsen kykyä käyttää opittuja tietoja ja taitoja sekä toimia niiden edellyttämällä tavalla. Lapsen varhaiskasvatuksessa omaksumat arvot ja asenteet vaikuttavat myös heidän tapaansa toimia. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan laaja-alaisen osaamisen osa-alueet jaetaan seuraaviin alueisiin: ajattelu ja oppiminen, kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisuus, itsestä huolehtiminen ja arjen taidot, monilukutaito ja tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen sekä osallistuminen ja vaikuttaminen. Laaja-alaista osaamista vahvistetaan pedagogisen toiminnan avulla. (Opetushallitus 2016, 21–22.)

Hyvän ja laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttaminen edellyttää varhaiskasvatuksellista tietoa ja näkemystä. Varhaiskasvatusta koskevalla teoreettisella ja käytännöllisellä tiedolla on suuri merkitys toiminnan suunnittelussa. Lapsuuden, oppimisen ja varhaiskasvatuksen arvoperustan merkityksen ymmärtäminen on osa pedagogisen toiminnan perustaa. Erilaiset teoriat siirtyvät kasvattajan toteuttaman pedagogisen toiminnan suunnittelun ja toteutuksen kautta lasten elämään. Lapsi ei kasva erillään siitä ympäristöstä, missä hän on omaksunut taitonsa, arvonsa ja kulttuuriset mallinsa. (Kronqvist 2017, 10.)

Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelua ja toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus. Pedagoginen toiminta läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden. Tavoitteellisen toiminnan perustan luovat arvoperusta, oppimiskäsitys, niihin pohjautuva toimintakult-

tuuri, monipuoliset oppimisympäristöt, yhteistyö ja työtavat. Pedagogisen toiminnan suunnittelussa lähtökohtana ovat lasten mielenkiinnon kohteet, tarpeet ja heidän kasvuympäristöönsä liittyvät merkitykselliset asiat sekä oppimisen alueet. (Opetushallitus 2016, 36–37.)

Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan ja suunnittelun keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä kuvaavat oppimisen alueet. Niiden yhdistäminen ja soveltaminen keskenään edistää lasten kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan oppimisen alueet jaetaan viiteen kokonaisuuteen: 1) Kielten rikas maailma, 2) Ilmaisun monet muodot, 3) Minä ja meidän yhteisömme, 4) Tutkin ja toimin ympäristössäni ja 5) Kasvan, liikun ja kehityn. Lisäksi toiminnan suunnittelua ohjaavat laaja-alaisen osaamisen tavoitteet. (Opetushallitus 2016, 39.)

4 OSALLISUUDEN VAHVISTAMINEN JA SYRJÄYTYMISEN EHKÄISY VARHAISKASVATUKSESSA

Lapsen kuuleminen ja osallisuus ovat nykyään tärkeä osa varhaiskasvatuksen laadunkehittämistavoitteita. Osallisuus määritellään toimijuudeksi, joka toteutuu sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa ja edellyttää vastavuoroisuutta muiden ihmisten kanssa (Turja ja Vuorisalo 2017, 46). Vuorovaikutuksen avulla lapsi muovaa samalla omaa, toisten lasten ja aikuisten elämää sekä yhteiskuntaa (Virkki 2015, 5). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan mukaan lapsen mielipide tulee ottaa huomioon YK:n lasten oikeuksien sopimuksen ja varhaiskasvatuslain mukaisesti. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on varmistaa, että lapsi saa osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, lapsi tulee kuulluksi, nähdyksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla. Lapsen omien taitojen kehittäminen, valintojen tekeminen, itsensä ja ajatustensa ilmaisu ovat myös tärkeä osa osallisuuden toteutumista. (Opetushallitus 2016, 18–19.)

Varhaiskasvatuksessa lasten ja aikuisten välinen päivittäinen kanssakäyminen ja vuorovaikutus ovat osallisuuden perusta. Ilman sitä lapsi ei pysty kasvamaan aktiiviseksi yhteiskunnan jäseneksi (Kangas 2016, 4). Kasvattajan toteuttama osallisuuden pedagogiikka on keskeisessä roolissa varhaiskasvatuksen arjessa lasten osallisuuden mahdollistajana (Kangas 2016, 20). Toteutuessaan osallisuus on osa varhaiskasvatuksen oppimisprosessia. Se tähtää lasten voimaantumiseen ja siinä yhdistyvät opetukselliset arvot sekä vastuu lasten hyvinvoinnista (Kangas 2016, 8–9). Lapsilähtöisen pedagogiikan avulla toteutettu varhaiskasvatus on lasten itsensä näköistä ja se perustuu lasten kuulemiselle. (Roos 2016, 52–54.)

Osallisuutta vahvistavat lasten sensitiivinen ja arvostava kohtaaminen, sekä myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Myönteiset osallisuuden kokemukset ovat tärkeitä lapsen kehitykselle ja hyvinvoinnille. Kun lapsi saa osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, kehittyä hänelle parempi käsitys itsestään sekä hänen itseluottamuksensa, elämänhallintansa ja sosiaaliset taitonsa kasvavat. Osallisuus ennaltaehkäisee syrjäytymistä ja luo yhteisöllisyyden tunteen. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta ja aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. (Opetushallitus 2016, 24–30.)

Varhaiskasvatuksen toimintatapojen kehittäminen tukee lasten osallisuutta. Osallisuus ilmenee monella tapaa päiväkodin arjessa. Siihen vaikuttavat erilaiset tilanteet ja mukana olevat lapset. Lasten osallisuus tulee näkyväksi toimintaprosessissa ja lasten omassa osallisuuden tunteessa. Esimerkiksi lasten mukaan ottaminen toimintaan, työtapojen valinta, oppimisympäristön suunnittelu, pedagoginen dokumentointi, leikkipedagogiikan vahvistaminen, keskustelu, kuulluksi tuleminen, vaihtoehtoista valitseminen sekä kannustaminen ja innostaminen tukevat osallisuuden tavoitteita. (Järvinen ja Mikkola 2015, 19.) Lapsia kuuntelemalla ja heidän kanssaan keskustelemalla saamme tietoa siitä, mitä lapset ajattelevat ja tuntevat. Tätä tietoa hyödynnetään varhaiskasvatuksen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Kasvattajan omien pedagogisten tavoitteiden on oltava joustavia ja niiden tulee näkyä myös toiminnassa, jonka lapset tuntevat omakseen. (Turja ja Vuorisalo 2017, 50.)

Varhaiskasvattajien tehtävä on huolehtia lasten hyvinvoinnista. Syrjäytymisen ennaltaehkäisy on juuri varhaiskasvatuksessa tärkeää, sillä syrjäytyminen ja sen seuraukset eivät ole ilmiöitä, jotka näyttäytyvät vasta nuoruudessa. Yhteiskunnassamme puhutaan paljon syrjäytymisen ehkäisystä, mutta painopiste on lasten sijaan enemmänkin nuorissa. (Mustajärvi 2012, 71.) Syrjäytymiskehitykselle altistavista tekijöistä osa on yksilöön liittyviä ja osa liittyy yhteiskuntaan tai perhetaustaan (Poikkeus ym. 2013, 111). Vaikean kasvu- ja elinympäristön takia lapsi voi menettää yhteyden omiin voimavaroihin ja hyvinvointiin (Isola ja Suominen 2016, 39). Lapsen syrjäytymiskehitys alkaa usein kodeista ja siksi yhteiskunnan tuki on tärkeää syrjäytymisvaarassa oleville perheille jo varhaisessa vaiheessa. (Opetusministeriö 2003, 3.)

Syrjäytymisen ennaltaehkäisy tulee aloittaa varhaiskasvatuksen aikana. Varhaiskasvatuksessa lapset nähdään yksilöinä, sekä samalla yhteisönsä täysivaltaisina jäseninä. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, huomatuksi ja huomioiduksi. Varhaiskasvatuksessa voidaan vaikuttaa alkamassa olevaan syrjäytymiskehitykseen. (Mustajärvi 2012, 71.) Laadukkaalla varhaiskasvatuksella on myönteiset seuraukset lapsen myöhempään elämään. Sen avulla on mahdollisuus tasata varhaiskasvatuksessa olevien lasten erilaisia lähtökohtia ja oppimisen edellytyksiä. Varhaiskasvatuksen toiminnan kautta toteutetut pedagogiset sisällöt ja oppimisprosessit luovat lapsille osallisuuden kokemuksia. Varhaiskasvatuksen tarjoamat hyvät vuorovaikutussuhteet niin toisiin lapsiin kuin varhaiskasvattajiinkin estävät varhaista syrjäytymistä lapsuudessa ja tarjoavat mahdollisuuksia myönteisiin kokemuksiin. Varhaiskasvatuksessa toteutettu ympäristö- ja luontokasvatus antaa kaikille lapsille taustoista huolimatta yhtäläiset mahdollisuudet hyvän luontosuhteen muodostamiseen sekä luonnon hyvinvointivaikutuksista osalliseksi pääsemiseen.

5 YMPÄRISTÖ- JA LUONTOKASVATUKSEN TAVOITTEITA VARHAISKASVATUKSESSA

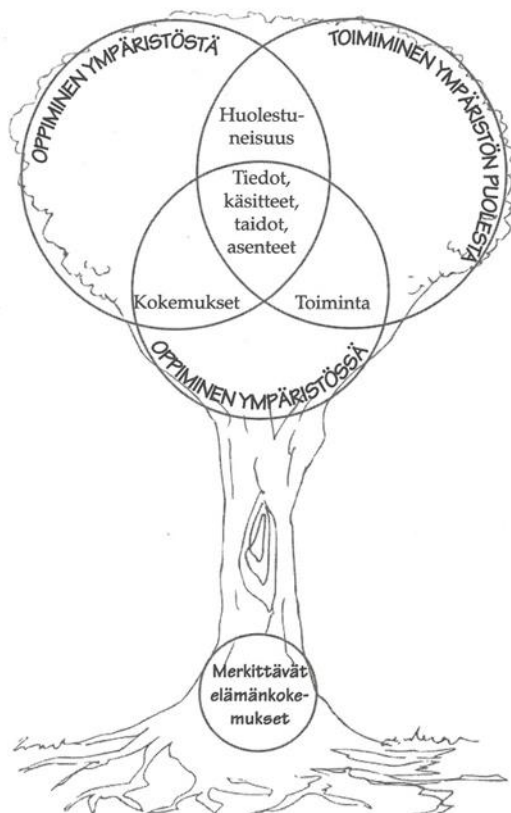
Ympäristökasvatus on elinikäinen oppimisprosessi, jossa ihmiset tulevat tietoisiksi ympäristöstä ja ympäristökysymyksistä, sekä luovat kuvan itsestään ympäristön hoitajina ja säilyttäjinä (Wolff 2004, 19). Ympäristökasvatuksen keskeisimpinä tavoitteina pidetään etenkin ympäristöön liittyvien tietojen, taitojen ja asenteiden sekä vastuullisen toiminnan kasvattamista (Cantell ja Koskinen 2004, 72). Hannele Cantell (2011, 336) jakaa ympäristökasvatuksen päämäärät kolmeen tosiaan tukevaan osaan. Ensimmäisenä päämääränä on uuden tiedon jakaminen ihmisten omasta elinympäristöstä sekä koko maapallosta ympäristökasvatuksen avulla. Tieto kasvattaa ihmisten valmiuksia tehdä perusteltuja päätöksiä sekä auttaa löytämään uusia ratkaisuja ympäristöongelmiin. Toisena tavoitteena on mahdollistaa ihmisille erilaisten kokemusten saanti ympäristöstä. Kolmantena tavoitteena on motivoida ihmiset toimimaan ympäristön puolesta. Cantell painottaa, että ympäristökasvatuksessa on oleellista edistää voimaantumista ja ihmisen kokemusta siitä, että hän kuuluu omaan ympäristöönsä sekä pystyy toimimaan sen hyväksi. Kun ihminen kokee ympäristön tärkeäksi, hän haluaa myös pitää siitä huolta. (Cantell 2011, 336–338.)

Varhaiskasvatuksessa ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa pienten lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestäväää elämäntapaa. Ympäristökasvatus ohjaa lapset oppimaan ympäristössä, oppimaan ympäristöstä ja toimimaan ympäristön puolesta. (Opetushallitus 2016, 45.) Ympäristökasvatuksen avulla lapsista pyritään kasvattamaan elintavoiltaan vastuuntuntoisia, luonnosta ja ympäristöstä huolehtivia kansalaisia, joilla on subjektiivinen terve suhde ympäristöönsä sekä riittävästi herkkyyttä aistia ympäristön ilmiöitä (Parikka-Nihti ja Suomela 2014, 66).

Juuri varhaislapsuudessa toteutettava ympäristökasvatus on merkityksellistä, sillä silloin muodostetaan pohja lasten myöhemmälle ympäristösuhteelle ja aikuisuuden ympäristöasenteelle (Nykänen ja Kinnunen 1992, 3). Lapsena saadut luontokokemukset vaikuttavat läpi elämän ja ne ennustavat myös sitä, miten luonto koetaan ja miten usein siellä liikutaan aikuisuudessa. Tästä syystä luonnolle on hyvä altistua varhaislapsuudessa. Biofilia-teorian mukaan ihmisellä on luontainen taipumus kokea vetoa luontoa kohtaan. Teorian mukaan lapsen saadessa luontokontakteja, biofilia aktivoituu. Herkkyyksikausi kestää taaperoikäisestä noin 11-vuotiaaksi saakka. (Leppänen ja Pajunen 2017, 24.)

Raija Raittilan (2016, 216–219) mukaan varhaiskasvatusikäisten lasten ympäristökasvatuksessa toiminnallisuus ja kokemuksellisuus ovat ympäristössä oppimisen keskeisimpiä periaatteita. Mari Parikka-Nihti ja Liisa Suomela (2014, 90) korostavat, että uusien asioiden oppiminen omakohtaisen havainnoinnin, kokemuksen ja ihmettelyn avulla jättää lapsen vahvemman muistijäljen kuin kuvien, kirjojen tai tietokoneen kautta saatu tieto. Lapsille tulisi tarjota myönteisiä ja syvällisiä luontokokemuksia, koska oppimisen tiedetään olevan tehokkainta myönteisten tunteiden vallitessa. Tietoa ilman tunnetta on vaikea sisäistää ja kokea omakohtaiseksi. Tästä syystä ympäristökasvatuksessa tulisi integroida tieto, toiminta ja tunteet. (Wahlström ja Juusola 2017, 13.)

Joy A. Palmerin (1998) puumalli (kuvio 1) on yksi käytetyimpiä teoreettisia ympäristökasvatuksen malleja. Puumallin kautta tulee hyvin esille ympäristökasvatuksen monitahoisuus ja sen tarjoamat mahdollisuudet ympäristökasvatuksen toteuttamiseen varhaiskasvatuksessa. Puumallin juuren muodostavat merkittävät elämän kokemukset, jotka toimivat ympäristökasvatuksen perustana. Ympäristökasvatuksen sisällöt tulevat näkyväksi puumallin kolmeen osaan jakaantuvassa lehvästössä. Ne ovat oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä ja toimiminen ympäristön puolesta. Ympäristökasvatuksen kannalta on keskeistä huomata näiden kolmen ympäristökasvatuksen sisällön tasavertaisuus. (Raittila 2016, 213.)

KUVIO 1. Palmerin (1998) puumalli (Cantellin 2004, 68 mukaan).

Ympäristöstä oppiminen tuottaa huolenpidon, kokemusten ja ympäristötietoisuuden lisääntymisen kautta tietoa ympäristöstä. Palmerin mukaan ympäristössä oppimisen keskiössä ovat kokemuksellisuus ja toiminnallisuus sekä siihen liittyy esteettinen painotus. (Cantell ja Koskinen 2004, 69.) Nämä periaatteet toimivat peruslähtökohtina suomalaisessa varhaiskasvatuksessa ja pienten lasten ympäristökasvatuksessa. Kokemuksen kautta lapsi saa tietoja, taitoja ja kykyjä toimia ympäristössä. Lapsille suunnatussa ympäristökasvatuksessa tulee hyödyntää lasten aktiivisuutta niin, että he voivat omakohtaisten kokemusten kautta muodostaa monipuolisen ympäristösuhteen. (Raittila 2016, 215.) Ympäristön puolesta toimiminen sisältää arvokasvatuksellisen näkökulman. Eettinen kasvu mahdollistuu huolenpidon, ympäristötietoisuuden lisääntymisen ja toiminnan kautta. Kaikki kolme ympäristökasvatuksen osa-aluetta liittyvät oppijan tietojen, taitojen, käsitysten, käsitteiden sekä asenteiden kehitykseen. (Cantell ja Koskinen 2004, 69.)

5.1 Luontokasvatus varhaislapsuudessa

Luontokasvatus on ympäristökasvatuksen muoto, joka on kokemuksellista, tukee yksilön ympäristöherkkyyttä ja luontosuhdetta, sekä edistää luonnontuntemusta. Varhaiskasvatuksessa luontokasvatuksen avulla pyritään vahvistamaan lasten tunnesiteen muodostumista luontoon. Lasten luontosuhde syntyy omakohtaisesti koettujen elämysten, havaintojen ja oivallusten avulla. (Tuomaala ja Myyryläinen 2002, 10.) Myönteiset kokemukset opettavat nauttimaan luonnosta sekä lähiympäristöstä ja tällä tavoin lasten suhde luontoon vahvistuu (Opetushallitus 2016, 45).

Tuija Tuomaala ja Maija Myyryläinen (2002, 10) kuvaavat luontokasvatuksen olevan pohjimmiltaan arjessa tapahtuvaa yhdessä oloa, vuodenvaihtamisen seuraamista ja luonnonilmiöiden tutkimista. Varhaiskasvatuksen arjessa lasten kanssa havainnoidaan luonnon ilmiöitä eri aistein ja eri vuodenaikoina. Havaintoja tutkitaan ja niistä keskustellaan. Samalla opetellaan, kuinka ympäristöön liittyviä käsitteitä käytetään. Harjoittelemalla eri kasvi- ja eläinlajien tunnistamista vahvistetaan luonnon tuntemusta. Lisäksi lasten kanssa opetellaan etsimään tietoa heitä kiinnostavista asioista. (Opetushallitus 2016, 45.)

Pienet lapset ovat innokkaita luonnontutkijoita. He tarkkailevat, tunnustelevat, haistelevat ja mielellisesti maistavatkin lähes kaikkea ympärillään olevaa. Lapsilla on luontainen halu tutustua ympäristöönsä sekä oppia elämään siinä. (Parikka-Nihti ja Suomela 2014, 82.) Kiinnostus ja uteliaisuus luontoa kohtaan siivittävät luontosuhteen kehittymistä varhaislapsuudesta aikuisuuteen saakka, mikäli siihen annetaan mahdollisuus. Luonnossa oleminen, sekä siellä saadut myönteiset kokemukset ja aikuisen antama malli ovat niitä tekijöitä jotka vahvistavat lapsen luontosuhteen muodostumista. Liikkuminen luonnossa turvallisen ja varman aikuisen seurassa, jolla on myötätuntoinen suhde luontoon mahdollistaa lapselle hyvinvoinnin ja luovuuden lähteiden löytämisen luonnosta. (Wahlström ja Juusola 2017, 12.)

Yhdessä hankitut kokemukset ja toiminta luonnossa antavat lapselle eväitä ymmärrykseen ja itseilmaisuuksiin, sekä tarjoavat mahdollisuuden nauttia elämää valottavista pienistä onnenpilkahduksesta (Suosalo, Tavasti, Kreeke, Lehti ja Vannucchi 2008, 15). Lasten solmiessa tunnesiteen luonnon kanssa, he oppivat jo varhaisessa vaiheessa kunnioittamaan luontoa ja kaikkea siellä elävää. Lapsuuden pienet päätökset ovat merkittäviä, sillä ne viitoittavat tulevaisuudessa luonnon ja terveen elämän puolesta tehtäviä suuria päätöksiä. (Nikkinen 2001, 5.)

5.2 Ympäristöherkkyys luontosuhteen vahvistajana

Ympäristöherkkyys kuvaa ihmisen tunnepitoista ja empaattista ympäristösuhdetta ja se rakentuu henkilökohtaisten kokemusten ja aistihavaintojen pohjalta. Ympäristöherkkyyden kehittymisen näkökulmasta merkityksellisiä ovat lapsuudessa saadut, hyvää oloa, esteettistä nautintoa ja henkistä hyvinvointia sisältävät ympäristökokemukset. (Sipari 2016, 90.) Ympäristökokemukset ovat tärkeitä kaikille aisteille, sillä niiden avulla ihmiset ovat yhteydessä ulkomaailmaan sekä omaan kehoonsa. Aistikokemuksilla nähdään olevan suora yhteys tunnemaailmaan, ja tätä kautta myös

ympäristöherkkyyteen, joka muodostaa pohjan ympäristö- ja luontosuhteelle. (Parikka-Nihti ja Suomela 2014, 67.)

Riitta Wahlströmin ja Mervi Juusolan (2017, 11) mukaan myötätunto on ympäristöherkkyyden osatekijöistä kaikkein tärkein. Taipumus kokea myötätuntoa luontoa kohtaan on vähäisempää, mikäli lapsi ei ole saanut henkilökohtaista kosketusta luontoon tai hänen kokemuksensa ja muistonsa luonnosta ovat vähäiset. Ymmärtämällä jokaisen ihmisen, kasvin ja eläimen ainutkertaisuuden lapsen kunnioitus itseä, toisia ihmisiä sekä luontoa kohtaan vahvistuu. Kunnioittamalla ihmisten ja luonnon ainutlaatuisuutta, on mahdollisuus oppia kunnioittamaan erilaisuutta, erilaisia näkemyksiä, uskomuksia, mielipiteitä ja tarpeita sekä erilaisia kokemuksia. (Wahlström ja Juusola 2017, 11.)

Lasten ympäristöherkkyyden katoaminen olisi suuri menetys, sillä herkkyydessä asuu viisauden alku. Lapsilla on luontainen herkkyys aistia, kokea ja tuntea. Kaikki luonnon värit, tuoksut ja yksityiskohdat saavat lapset herkästi reagoimaan. Lasten ympäristöherkkyyttä ei tarvitse luoda vaan pikemminkin ylläpitää. He tarvitsevat aikuisen luomia mahdollisuuksia ympäristöherkkyyden käyttämiseen ja sen vahvistamiseen. Arvostamalla lasten herkkyyttä, lapset oppivat näkemään herkkyyden omana vahvuutenaan. (Wahlström ja Juusola 2017, 11–12.)

5.3 Kestävän kehityksen tavoitteet

Ympäristökasvatus ja kestävän kehityksen kasvatus ovat pääosin arvokasvatusta, joilla on luonteva yhteys varhaiskasvatuksen yleiseen arvopohjaan. Sekä aikuisen että lapsen näkökulmasta kestävän kehityksen nähdään olevan henkistä, koulutuksellista ja sivistyksellistä pääomaa. (Parikka-Nihti 2011, 42.) Ympäristökasvatuksen ja kestävän kehityksen kasvatuksen keskeisimpiä arvoja ovat toisen ihmisen ja ympäristön kunnioittaminen sekä jaettu vastuunkanto yhteisistä asioista. Välittäminen ja huolenpito ovat teemoja jotka liittyvät lapsuudesta lähtien osallisuuteen sekä yhteisöön kuulumiseen. Näissä teemoissa kiteytyy koko kestävän kehityksen arvoperusta. (Parikka-Nihti ja Suomela 2014, 31.)

Mari Parikka-Nihti (2011, 13) kuvaa kestävän kehityksen kasvatuksen olevan elinikäistä oppimista ja kasvamista, johon vaaditaan yhteistä tahtotilaa. Yhteinen tahto saa aikaan positiivista synergiaa, joka vie kestävää kehitystä eteenpäin. Kasvatuksessa pyritään siihen, että tulevaisuuden toimijoilta löytyy luottamusta omiin kykyihinsä muuttaa tulevaisuutta paremmaksi (Parikka-Nihti 2011, 42). Varhaiskasvatuksessa kestävä kehitys näkyy jokapäiväisinä pieninä tekoina, ajattelun ja taitojen kehittymisenä, lapsen kuulemisena, oppimisympäristön laajentamisena ja toisinaan myös erilaisina yhdessä toteutettavina tapahtumina, joilla ylläpidetään kestävän kehityksen teemoja sekä haastetaan ajattelua. (Parikka-Nihti 2011, 15.)

Kuten meillä kaikilla, myös varhaiskasvattajilla on vastuu huolehtia ympäristöstä ja kestävästä tulevaisuudesta. Kasvattajilta tämä edellyttää valmiuksia huolehtia lasten, perheiden ja luonnon hyvinvoinnista. Kasvattaja joka hyväksyy ja sisäistää luonnonvaroja säästävät ja luonnon moni-

muotoisuutta ylläpitävät arvot, tuo oman esimerkin avulla kestävän kehityksen lapsiryhmän toimintaan. (Parikka-Nihti 2011, 13–15.) Kasvattajan toiminnassa lasten kanssa tulevat näkyväksi asenteet, joiden avulla pyritään omaksumaan laajasti elämää kunnioittavat tavat sekä valinnat ja luomaan tasapainoinen tulevaisuus (Parikka-Nihti 2011, 42). Jokaisen kasvattajan tulee olla tietoinen omista arvoistaan ja maailmankuvasta, sillä arvokasvatus lähtee aina kasvattajasta. Varhaiskasvatuksessa annetut toimintamallit ja kasvattajan henkilökohtaiset arvot ja asenteet välittyvät lapsiryhmälle. Varhaiskasvattajat voivat toimia lapsille hyvinä roolimalleina, jotka tukevat lasten ympäristövastuullisuuden kehittymistä elinikäiseksi periaatteeksi. (Raittila 2017, 214.)

6 VARHAISLAPSUUDEN LUONTOKOKEMUKSET HYVINVOINNIN LÄHTEENÄ

Yhteiskunnan kehitys ja modernisoituminen sekä niihin liittyvän elämäntavan muutos ovat johtaneet prosessiin, jossa ihmiset ovat alkaneet kasvaa vähitellen erilleen luonnosta (Tulkki 2012, 13). Ihmisten suhde luontoon on muuttunut monin tavoin etäisemmäksi. Luontoon ehditään yhä harvemmin ja tämä malli siirtyy myös lapsille. (Leppänen ja Pajunen 2017, 16–17.) Lasten mielialat ovat siirtyneet sisätiloihin monen eri tekijän johdosta. Usein työkiireet ja lukuisat harrastukset vievät perheiltä yhteisen ulkoilun mahdollisuudet. Vapaa-ajallaan lapset ohjautuvat helpommin sähköisten ruutujen ääreen kuin ulos leikkimään.

Parikka-Nihdin ja Suomelan (2014, 70) mukaan yhtenä ongelmana lasten ympäristösuhteen muodostumisen kannalta näyttäytyy aikuisten ylihuolehtivuus. Esimerkiksi metsäretkille ei saateta mennä sen vuoksi, koska lasten pelätään kompastuvan tai muutoin loukkaavan itsensä. Vanhemmat saattavat kokea metsän vieraaksi, pelottavaksi ja lapselle hankalaksi paikaksi liikkua. Myös Richard Louv (2010, 123) tuo kirjassaan *Last Child in the Woods* esille vanhempien pelkojen olevan suurin este lasten vapaalle ulkona liikkumiselle. Toisin sanoen lasten vapautta liikkua ympäristössä saattavat rajoittaa vanhempien pelot sekä samaan aikaan pohjimmiltaan hyvää tarkoittava huolenpito.

Mikäli lapset eivät saa kokemuksia luonnonmukaisista ympäristöistä, on hyvin todennäköistä, että heidän kohdallaan luontosuhde jää muodostumatta. Tutkimukset ovat osoittaneet, ettei osalle ihmisistä koskaan muodostu suhdetta luontoon. Tätä kautta he eivät myöskään koe luontoa tärkeäksi tai elämäkselliseksi paikaksi. Ihmisen erkaantuminen luonnosta on kuitenkin aina epätoivottavaa, sillä se aiheuttaa niin fyysistä kuin psyykkistäkin huonovointisuutta. (Wahlström ja Juusola 2017, 39.)

Lasten luontosuhteen kehittymiseen tulisi kiinnittää nykyistä enemmän huomiota etenkin luonnon positiivisten hyvinvointivaikutusten vuoksi. Kaupunkiympäristössä elävien ihmisten luontosuhteessa tapahtunut muutos saattaa näyttäytyä ainakin osittain syynä moniin ympäristö- sekä terveysongelmien syntyyn. Ihmisen vähäinen luonnossa oleskelu kaventaa henkilökohtaisia luontokokemuksia ja -tietämystä luonnosta. Tästä johtuen ihmiset eivät välttämättä osaa hakeutua luontoon ja luonnosta saatavien terveyshyötyjen äärelle, vaikka luonnon tiedetään tarjoavan mahdollisuuksia myönteisiin tunteisiin, luovuuteen sekä motoristen taitojen kehitykseen ja ylläpitoon aivan varhaisesta iästä elämän loppuun saakka. (Saarinen ja Jantunen 2014, 21.)

Lasten liikkumista luontoympäristössä tulisi mahdollisuuksien mukaan tukea, sillä se auttaa lasta rakentamaan ymmärrystään, näkemystään ja suhdettaan luontoon. Lasten vapaus liikkua ympäristössä linkittyy siihen, miten monipuolisena lapsi näkee ja kokee ympäristönsä. Kun lapsi pääsee liikkumaan säännöllisesti lähiympäristössään, hän oppii näkemään ympäristönsä monipuolisuuden, mikä puolestaan motivoi lasta liikkumaan siellä lisää. Vähäiset liikkumismahdollisuudet estävät lasta näkemästä ulkoympäristön houkuttelevat mahdollisuudet ja tätä kautta lapsen motivaatio ulkona liikkumiseen kuihtuu. (Kyttä 2003, 24.)

Kun luonnossa liikutaan lasten kehitysvaihe huomioiden, voidaan vahvistaa heidän kehityksessä olevia taitojaan monipuolisesti. Luonnossa liikkuminen on kaikissa lapsen kasvunvaiheissa suotavaa, sillä luonnossa vahvistuvat niin fyysiset, psyykkiset kuin sosiaalisetkin taidot. (Keisteri-Sipilä 2017, 28.) Luontoympäristön moninaisuus mahdollistaa motoristen perustaitojen, kehonhallinnan kehittymisen ja fyysisen kunnon parantumisen toiminnan lomassa. Se tarjoaa lasten tarvitsemaa raitista ilmaa ja tilaa liikkumiseen. Metsässä lapset voivat kehittää hienomotoriikkaansa leikkimällä ja poimimalla luonnosta pieniä luonnonmateriaaleja kuten puiden käpyjä ja lehtiä. Puolestaan tasapainoilu kivien päällä ja kiipeily kehittävät lasten karkeamotoriikkaa, tasapainoa sekä koordinaatiokykyä. (Nikkinen 2001, 49–50.)

Luonto antaa lapselle toiminnan lisäksi tilaa myös rauhoittumiseen. Luonnonmaisemat, äänet ja tuoksut rauhoittavat ikään kuin huomaamatta. (Keisteri-Sipilä 2017, 84.) Luontoympäristö lapsen sosiaalisena ja fyysisenä ympäristönä rentouttaa, virkistää, selkiyttää minäkuvaa sekä vähentää stressioireita. Se mahdollistaa keinojen löytymisen psyykkiseen itsesäätelyyn ja hoitaa näin myös mieltä. (Polvinen, Pihlajamaa ja Berg 2012, 6.)

Luonto hoivaa ja vahvistaa itsetuntemusta, hyvinvointia sekä sosiaalisia taitoja. Jo pienikin aistikokemus yhteydestä luontoon kasvattaa sympatiaa kanssaihmissiä, eläimiä sekä luontoa kohtaan. (Wahlström ja Juusola 2017, 8.) Luonnon moninaiset tuoksut ja äänet aktivoivat kaikkia aisteja ja mahdollistavat ihmiselle kokonaisvaltaisen usean aistin aikaan saamaan hyvän olon kokemuksen (Keisteri-Sipilä 2017, 124). Etenkin nykyaikana lapset tarvitsevat paljon vihreää aikaa kognitiivisesti kuormittavan ja stressaavan arjen vastapainoksi (Wahlström ja Juusola 2017, 8).

7 LASTEN AKTIIVISEN OPPIMISEN TUKEMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

Varhaiskasvatuksessa lasten oppimisen tukemisen periaatteet perustuvat voimassa oleviin asiakirjoihin sekä sosiokulttuuriseen ja konstruktivistiseen oppimiskäsitykseen. Niissä painottuvat vuorovaikutus, lasten oma toimijuus ja yhteistoiminta (Turja 2017, 153). Sosiokulttuurinen teoria perustuu Lev Vygotskyn ajatteluun, jossa ihminen nähdään sosiaalisena, kulttuurisena ja historiallisena olentona. Sosiokulttuurisella näkökulmalla tarkoitetaan, että oppiminen tapahtuu sosiaalisessa ja kulttuurisessa vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Vuorovaikutuksessa opitut asiat sisäistyvät lapsen omaksi toiminnaksi vähitellen. (Lonka 2015, 72–73.) Oppimisen kannalta merkityksellisiä ovat erilaiset yhteisöt ja lapsen kasvuympäristö. Sosiokulttuurisen teorian mukaan lapset tulevat yhteisönsä jäseniksi asteittain omaksumalla yhteisönsä kulttuuriset työvälineet kuten kielen, lorut, pelit ja leikit. Oppimisen myötä lapset kasvavat osaksi kulttuuria, sen toimintatapoja sekä välineistöä. (Kronqvist 2016, 20.)

Sosiokulttuurisessa teoriassa oppimisen nähdään vievän kehitystä eteenpäin (Kronqvist 2017, 18). Teorian mukaan oppiminen ei ole opetuksen tulosta vaan opettaminen ja oppiminen nähdään yhteisenä tiedonrakentamisprosessina. Lapsella on aktiivinen rooli omassa oppimisessaan. (Koivula ja Hännikäinen 2017, 89–90.) Jo pienestä pitäen lapset ovat aktiivisia keskustelijoita ja osallistujia yhteisessä toiminnassa, joka näkyy muun muassa leikissä. Aikuiset ja lapset löytävät yhteisen ratkaisun toimimalla, tutkimalla ja keskustelemalla. (Ikonen 2006, 149.) Sosiokulttuurisessa teoriassa lasten oppimisessa otetaan huomioon lasten aikaisempi tietoperusta (Lerkkanen ja Koivisto 2001, 29). Rohkaiseva ja välittävä kannustus luo turvallisuusvyöhykkeen, jossa lasten on helpompi omaksua tietoja ja taitoja sekä kasvaa ihmisenä (Hakkarainen, Lonka ja Lipponen 2004, 209).

Konstruktivistinen oppimiskäsitys on lasten aktiivisen oppimisen ohjaamisen taustalla. Oppimiskäsityksessä rakennetaan kasvatuskäytännöt lapsilähtöisesti. Kasvatusprosessin tavoitteet, sisällöt ja menetelmät määrittyvät lapsikohtaisesti. Prosessin pääpainon tulee olla lasten havainnoimisessa, kuuntelemisessa ja heihin tutustumisessa. (Hujala, Puroila, Parrila ja Nivala 2007, 56.) Myös konstruktivistinen oppimiskäsitys korostaa lapsen ja ympäristön välistä vuorovaikutusta. Yksilöllinen konstruktivismi korostaa lasten omaa aktiivisuutta oppimisprosessissa sekä tutkivaa ja kokeilevaa toimintaa. Sosiaalinen konstruktivismi taas korostaa tiedon rakentumisen sosiaalista puolta. (Kronqvist 2016, 19.) Lapset ovat itse tiedon rakentajia ja oppimisen ohjaaminen rakennetaan lapsen nykyisen tietovarannon pohjalle ja lasta aktivoiden. Oppimisessa on kyse uuden tiedon liittämistä aikaisemmin opittuun tietoon. (Kronqvist ja Kumpulainen 2011, 23.)

Lasten oppimisen ohjaaminen lähtee lapsia lähellä olevasta todellisesta tilanteesta. Ympäristön tutkimisen kautta lapset alkavat vähitellen rakentamaan ymmärrystään maailmasta sekä sen ilmiöistä. (Kronqvist 2016, 19.) Lasten oppimisen prosessissa ovat tärkeitä heidän oma toimintansa ja sisäiset prosessinsa. Heidän aktiivisuutensa on yhteydessä asetettuihin tavoitteisiin ja ikätasoon sopiviin haasteisiin ja motivaation tasoon. (Kauppila 2007, 38.)

Konstruktivismissa painottuu lapsen omaehtoinen toiminta oman maailman rakentajana ja kasvattajan tehtävä lapsen kehityksen tukijana. Jotta kasvattaja voi tukea oppimisprosessia, on hänen tunnettava lapsen tiedolliset rakenteet. Hyvä oppiminen mahdollistuu kun lapsi käyttää aikaisempia tietojaan monipuolisesti. Kasvattajan on tärkeää tukea lasten luontaista uteliaisuutta. (Puolimatka 2002, 44.)

Konstruktivistisen oppimiskäsityksen mukaan lapsen oppimisympäristön tulee olla haastava, kiinnostava, motivoiva ja virikkeellinen, jotta oppiminen on mahdollista. Liian helpolta tuntuvat tehtävät voivat turhauttaa eivätkä mahdollista uuden oppimista. Varhaiskasvatukseen suhtautuvat oppimistehtäviin lähes poikkeuksetta uteliaasti ja innokkaasti, koska heidän motivaationsa ei ole vielä eriytynyt siten, että he miettivät tehtävän hyödyllisyyttä tai sitä, millä tavalla oppimiseen pitäisi suhtautua. Tämä näkyy lasten aitona innokkuutena ja aktiivisuutena oppimistilanteissa. (Kronqvist ja Kumpulainen 2011, 23.)

7.1 Lasten oppimisprosessi

Lasten oppimisprosessi kuvataan syklinä, jossa oppiminen etenee vaiheittain. Oppimisen sykli pysyy muuttumattomana, lapsen oppimisesta ja kehittymisestä huolimatta. (Hujala ym. 2007, 48.) Oppimisprosessin aikana siirrytään pienen lapsen henkilökohtaisesta ymmärtämisestä kohti ryhmässä yhdessä jaettua ymmärrystä (Turja 2016, 187).

Lasten oppimisen syklin ensimmäisessä vaiheessa lapsi tulee kokemustensa myötä tietoisesti esimerkiksi erilaista ilmiöistä ja eläimistä. Kiinnostuessaan asioista lapsi haluaa oppia siitä lisää. Kasvattajan tulee tukea lapsen oppimista tarjoamalla monipuolisesti tutkittavaa ja kiinnittämällä lapsen huomion erilaisiin asioihin. (Turja 2016, 187.) Lapset ovat kiinnostuneita opettelemaan asioita, jotka ovat osa heidän elinpiiriään. Tätä piiriä kasvattaja pystyy laajentamaan lapsille tarjottavien oppimiskokemusten avulla. Kasvattajan on kuitenkin muistettava, että lapsen oppimista ohjaavat loppujen lopuksi hänen omat sisäiset kiinnostuksen kohteet. Kasvattaja voi tarjota lapselle tietynlaisia kokemuksia jostain oppimisen alueesta, mutta hän ei voi olettaa lapsen oppimisen kohdistuvan ainoastaan siihen alueeseen. (Hujala ym. 2007, 49.)

Toisena vaiheena oppimisen syklissä on tutkiminen. Tässä vaiheessa lapsen kiinnostus uutta asiaa kohtaan on herännyt ja hän pyrkii tutkimaan asiaa aistiensa avulla. (Hujala ym. 2007, 49.) Tutkimisen myötä lapsi muodostaa omaa merkitystä kokemuksilleen yhdistämällä aikaisemmin omaksumaansa tietoa uuteen. Kasvattajan on tuettava tutkivaa toimintaa, nimettävä asioita sekä laajennettava tutkimista lisäkysymyksin ja -materiaalein. (Turja 2016, 187–188.) Oppimisprosessin kannalta tietoisuuden herääminen ja tutkiminen ovat tärkeitä vaiheita, mutta ne eivät takaa täydellistä oppimisprosessia. Lapsen omien tutkimusten myötä muodostuneet henkilökohtaiset merkitykset eri asioista syventyvät vasta vertailun kautta toisten lasten tai kasvattajan kanssa. (Hujala ym. 2007, 49.) Lapsi alkaa nähdä yhtäläisyyksiä eri asioiden välillä ja sovittaa omaa ajatteluaan muiden ajatteluun. Yhteiset keskustelut kasvattajan kanssa auttavat lapsia muokkaamaan käsityksiään ja ohjaavat heitä tarkastelemaan tutkittavaa asiaa sekä yhdistelemään asioita toisiinsa. (Turja 2016, 188.)

Viimeisenä vaiheena on soveltaminen, joka on samalla uuden oppimisen syklin käynnistäjä (Hujala ym. 2007, 49). Oppimisen sykli alkaa uudelleen lapsen soveltaessa uutta osaamista ja ymmärrystä eri tarkoituksiin. Luovan ja kokeilevan toiminnallisuuden kautta nousee esiin uusia näkökulmia, jotka herättävät uudenlaista tietoisuutta asioista. (Turja 2016, 188.) Uudenlaisen tietoisuuden herätessä nousee esiin uusia kysymyksiä, joihin lapsi etsii vastauksia ja näin sykli toistaa itseään. (Hujala ym. 2007, 49). Lasta ovat vastassa oppimisen kehän uudella kierroksella jälleen uudet oppimishaasteet. Kun lapsi seuraa muiden toimintaa, hän tulee samalla tietoiseksi uuden opitun asian soveltamismahdollisuuksista. (Turja 2016, 188.)

7.2 Luontoympäristöt varhaiskasvatuksen oppimisympäristönä

Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä toteutetaan pedagogista toimintaa lapsilähtöisesti lapsen tarpeiden mukaan. Oppimisympäristöjen tulee olla kehittäviä, oppimista edistäviä, terveellisiä ja turvallisia. Ne ovat tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Varhaiskasvatuksen tavoitteet on mahdollista saavuttaa oppimisympäristöjen suunnittelun ja toteutuksen kautta. Jotta lapsi oppii ja kehittyy, tavoitteiden on tuettava lasten leikkimistä, taiteellista ilmaisua, kokemista, oppimisen halua, uteliaisuutta, fyysistä aktiivisuutta ja tutkimista. Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä ovat muun muassa luonto, pihat, leikki-puistot ja muut rakennetut ympäristöt. Lapsille ne tarjoavat materiaaleja, kokemuksia ja monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin ja tutkimiseen. Ne tarjoavat lasten luonto-, leikki- ja liikuntaelämyksille erinomaisen paikan oppia. (Opetushallitus 2016, 31–32.)

Hyvä oppimisympäristö tukee lapsen uteliaisuutta, aktiivisuutta, itseohjautuvuutta, vastuuntuntoa sekä kasvua ja kehitystä. Oppimista tapahtuu kaikkien aistien kautta. Ei riitä että kuulee ja näkee vaan autenttiseen ja syvään oppimiseen tarvitaan myös haju-, tunto-, tasapaino- ja makuaistia. Nämä kaikki ovat käytössä liikuttaessa ulkona, erityisesti luontoympäristöissä. Ulkona toimiminen tekee oppimisesta mielekästä ja luovaa. (Parikka-Nihti ja Suomela 2014, 82.) Luontoympäristö tarjoaa lapselle luontevan paikan tiedon omaksumiselle, yhdessä ololle ja liikkumiselle leikkien. Mistään muusta leikkipaikasta ei löydy sellaista salaperäisyyttä ja seikkailuja kuin metsästä. (Nikkinen 2001, 27.)

Varhaiskasvatuksessa työskentelevät näkevät työssään päivittäin metsän tarjoamat monipuoliset hyvinvointivaikutukset. Päiväkodin lähellä olevat pienetkin lähimetsät mahdollistavat paljon. Metsäretket kasvattavat yhteishenkeä ja ovat lasten ja aikuisten yhteinen juttu. Lapset ovat innokkaita retkeilijöitä ja liikkuvat luonnossa mielellään. Metsäympäristö tuo lapsista esiin uusia persoonallisuuden puolia. Ujon ja hiljaisen oloinen lapsi voi vapautua puhumaan ja osallistumaan. Puolestaan vilkkaisiin lapsiin metsäympäristöllä on rauhoittava vaikutus. (Lusto s.a.)

Lasten luontokasvatusta voidaan toteuttaa varhaiskasvatuksessa monin eri tavoin. Luontoa voidaan tehdä tutuksi myös satuhahmojen avulla, joista yksi tunnetuimmista on Metsämörri. Metsämörri on satuhahmo, jonka kehitti ruotsalainen Gösta Frohm. Metsämörritoiminta syntyi 50-luvun

Ruotsissa jossa oltiin jo tuolloin huolestuneita lasten vähäisestä liikkumisesta luonnonympäristössä. Huoli pohjautui kaupungistumiseen ja käsitykseen siitä jonka mukaan kaupunki oli sopimaton kasvuympäristö pienille lapsille. (Parikka-Nihti ja Suomela 2014, 113.)

Metsämörrin luoja, Gösta Frohmista oli tärkeää, että lasten arvostus luontoa kohtaan kasvaa heidän mielikuvituksensa sekä satujen, laulujen ja leikkien avulla. Metsämörrihahmon ympärille rakennettujen leikkien kautta luonto näyttyy lapsille kiehtovana ja salaperäisenä seikkailuna jossa he ovat osallisena. Metsämörritoiminta on esimerkki siitä, miten lapsuudessa voidaan muodostaa tunneside luontoon ja metsään. Lisäksi he oppivat syventämään luontokäsitetään ja mikä tärkeintä, kunnioittamaan luontoa. (Nikkinen 2001, 17–18.) Metsämörritoiminnan avulla lapset pääsevät kokemaan luonnon moniaistisesti, leikkimään metsässä, tutkimaan luonnon moninaisuutta sekä havainnoimaan luonnon lukemattomia ihmeitä (Parikka-Nihti ja Suomela 2014, 113).

7.3 Taide ja moniaistiset oppimiskokemukset luonnonympäristössä

Luontokasvatusta voidaan toteuttaa integroiden taidekasvatukseen ja kuvalliseen ilmaisuun. Taidekasvatuksen avulla voidaan luoda luontokokemuksia, herätellä ympäristöherkkyyttä, tutkia ympäristöä, vahvistaa luontosuhdetta ja leikkiä luovasti erilaisten materiaalien kanssa. Kuvallinen ilmaisu mahdollistaa ympäristökasvatuksen päämäärien saavuttamisen sekä uusien toimintatapojen luomisen ja omaksumisen. (Mantere 1995, 11–15.) Luonnossa tapahtuva taidekasvatusta oppimistapahtumana mahdollistaa luonnon näkemisen ja esteettisen kokemisen. Tässä kokonaisvaltaisessa taiteellisessa ja esteettisessä oppimisprosessissa keskeisellä sijalla ovat havainnot, kokemukset ja asian tiedostaminen. (Jokela 1995, 26.)

Lapsille suunnattu laadukas luova toiminta on aina aikuisen tukemaa. Aikuisen tehtävänä on tavoitteiden tarkentaminen, asenteiden ja prosessien tukeminen sekä, hyväksyvän ja kannustavan palautteen antaminen. Aikuinen luo myös oppimisympäristön, joka tukee lapsen tarvetta ja kykyä luoda sekä leikkiä. Leikillä ja luovalla toiminnalla on kiinteä yhteys. Luova toiminta saa leikin ja erilaisten prosessien kautta aikaan elämyksiä, jotka synnyttävät mielikuvia ja koskettavat lapsen tunteita. Lasten kuvataiteellisissa töissä näkyvät kuvittelen kautta työstetyt havainnot ja mielikuvat, jotka perustuvat menneiden kokemusten yhdistämiseen ja työstämiseen uudella tavalla. (Rusanen, Kuusela, Rintakorpi ja Torkki 2014, 32–35.)

Tutustuttaessa ilmaisun eri muotoihin moniaistisesti, voidaan hyödyntää erilaisia työtapoja ja oppimisympäristöjä. Erilaiset kuvan tekemisen tavat, välineet ja materiaalit tulevat tutuksi maalamalla, piirtämällä ja rakentamalla. Lapset nauttivat kuvien tekemisestä ja saavat esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Lapsia ohjataan havainnoimaan heidän tekemiään taideteoksia ja kohteita luonnonympäristössä sekä pyritään kiinnittämään heidän huomionsa esimerkiksi väreihin, muotoihin ja materiaaleihin. (Opetushallitus 2016, 41–43.) Käytettävissä olevat materiaalit ja välineet vaikuttavat lapsen taiteelliseen toimijuuteen. Taiteessa käytettävät erilaiset luonnonmateriaalit mahdollistavat luonnon näkemisen ja esteettisten kokemusten syntymisen. (Pääjoki 2017, 114.)

Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten kuvallisen ilmaisun kehittymistä sekä tutustutetaan heidät eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Näin vahvistetaan myös lasten osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia. Lasten oppimisen edellytykset, sosiaaliset taidot ja myönteinen minäkuva kehittyvät taiteellisen kokemisen ja ilmaisun kautta. Niiden avulla lapsi oppii ymmärtämään ja jäsentämään ympäristöään. Hän luo tietoa ja merkityksiä ympärillään olevista asioista. Kuvallinen ilmaisu tekee näkyväksi lasten havainnot, tunteet, aistitoiminnot, mielipiteet, kokemukset, mielikuvituksen ja luovan ajattelun. Kun lapset tutkivat, luovat merkityksiä, tulkitsevat ja harjoittelevat ilmaisun taitoja, niin samalla heidän ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät. Kuvallisen ilmaisun kautta lapsi saa myös ilon ja onnistumisen kokemuksia. (Opetushallitus 2016, 41–42.)

Keskeistä on antaa lapselle mahdollisuus oman sisäisen maailman ilmaisuun ja kokemusten jakamiseen toisten kanssa. Taiteellisen ilmaisun kautta lapsi saa mahdollisuuden purkaa turvallisesti sisäisiä impulssejaan. Itseilmaisu taiteen keinoin synnyttää vuorovaikutusta aikuisen kanssa, jota määrittää lapsi. Lapsen taiteen kautta aikuinen pääsee osalliseksi lapsen maailmasta, ajattelusta ja lapselle merkityksellisistä asioista. Maailmaa tutkimalla lapsi tekee luovia ratkaisuja ja siinä hän käyttää hyväkseen kaikkia aistejaan. Aistisuus on lapsilähtöistä ja se kunnioittaa lapselle ominaista tapaa toimia maailmassa. (Pääjoki 2017, 111–112.)

7.4 Leikki lapsilähtöisenä ohjausmenetelmänä

Leikki on keskeinen pedagoginen toimintatapa varhaiskasvatuksessa, koska se on lapselle ominaista ja luontaista. Lasten leikkiä on kuvattu kuvitteellisessa tilanteessa tapahtuvaksi merkitykselliseksi toiminnaksi (Helenius ja Lummlahti 2013, 9). Varhaiskasvatuksessa tulisi ymmärtää leikin itseisarvo lapselle sekä sen pedagoginen merkitys lasten oppimisessa ja kehityksessä (Opetushallitus 2016, 20). Leikki voi toteutua niin ohjattuna leikkinä kuin myös lasten omaehtoisena vapaana leikkinä. Leikki vaikuttaa lapsen kehitykseen kokonaisvaltaisesti. Se on fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen toimimisen tapa, joka muovaa lapsen koko persoonaa. (Koivula ja Laakso 2017, 123.)

Varhaiskasvatuksessa leikki nähdään toimintaympäristönä, jonka kautta lapsi hankkii tietoa ja kokemusta todellisista asioista (Hakkarainen 2008, 99). Leikillä on tärkeä merkitys lasten kehityksen polulla aivan pienestä pitäen. Leikkiessään lapsi kehittyy, oppii monia taitoja, omaksuu tietoja ja voi hyvin. Leikki motivoi lasta sekä tuottaa lapselle iloa ja mielihyvää. Leikki ei ole pelkästään oppimisen väline, vaan se on lapselle tapa olla, elää sekä hahmottaa maailmaa. Leikkiessään lapset ovat aktiivisia toimijoita. He jäsentävät ja tutkivat ympäröivää maailmaa, muodostavat sosiaalisia suhteita sekä merkityksiä omista kokemuksistaan. Leikissä lapset rakentavat käsitystä itsestään ja muista ihmisistä jäljittelemällä heidän toimintaansa. Leikissä yhdistyvät monet oppimista edistävät elementit kuten aisti- ja tunnekokemukset, uteliaisuus, innostus, kiinnostus, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. (Opetushallitus 2016, 38–39.)

Varhaiskasvatuksessa on tärkeää tarjota lapsille mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin sekä kehittää leikkimistä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. Leikin kautta lapsia kannustetaan kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, luovuuteen ja omaan ilmaisuun. Lasten leikkikokemukset,

elämykset ja aloitteet ovat toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa huomioitavia asioita. (Opetushallitus 2016, 29.) Kasvattaja voi tukea lasten leikin kehitystä oman aktiivisen osallistumisensa ja leikkutilanteiden rakentamisen kautta (Koivula ja Laakso 2017, 128). Lasten ja aikuisten yhteisen vuorovaikutuksen kautta toteutettu leikki kehittää lasten ajattelua, kieltä, ongelmanratkaisua ja päättelykykyä, leikkitaitoja, itsesäätelykykyä, havainnointikykyä, sosiaalisia taitoja, luovuutta, mielikuvitusta sekä vaikuttaa emotionaaliseen kehitykseen. Leikkiä havainnoimalla ja dokumentoimalla kasvattajat saavat tärkeää tietoa lasten ajattelusta, kielen käytöstä, motorisista taidoista, kiinnostuksen kohteista, kokemuksista, tunteista ja sosiaalisista taidoista. Tätä voidaan käyttää apuna niin leikin kuin muunkin toiminnan suunnittelussa ja ohjaamisessa. (Opetushallitus 2016, 38–39.)

Varhaiskasvatuksessa kasvattajan tehtävä on nähdä leikin ja oppimisen välinen yhteys. Leikkien kehittäminen vaatii kasvattajalta monien erilaisten tapojen tiedostamista, joiden kautta leikkiä ja leikissä oppimista voi edistää. Rikkaan leikkikokemuksen myötä kehittyvä mielikuvitus ja ongelmanratkaisu ovat lapselle arvokasta pääomaa myöhemmänkin elämän varrella. Leikkikäytännöt ovat sitä tehokkaampia mitä enemmän ne on kytketty lasten omaan tapaan oppia ja toimia. Näin toteutettuna lasten oma sisäinen toimintahalu ohjaa leikissä oppimista. (Siren-Tiusanen 2004, 14–15.) Erityisesti kasvattajan tukema ohjattu leikki ottaa huomioon lasten tarpeet, motivaation, omaehtoisuuden ja näkökulman (Weisberg, Hirsh-Pasek, Golinkoff, Kittredge ja Klahr 2015, 5).

Ohjatun leikin kautta saadaan aikaan oppimistuloksia ja siinä keskitytään kohdistamaan lasten mielenkiinto opittavaan asiaan. Kasvattajan tuella lapsi pystyy saavuttamaan kehityksessään askeleen kohti pedagogisesti suunniteltua päämäärää. Kasvattajan rooli on suunnitella, rakentaa ja valmistella oppimisympäristö. Hänen tehtävänsä on samalla kiinnittää huomioita lasten tarpeisiin ja näkökulmaan sekä lapsen omiin suorituksiin oppimiskokemuksen tukemiseksi. Oppimisympäristön toteutuksen lisäksi kasvattaja keskustelee ja kyselee toiminnasta lasten kanssa. Niiden kautta hän samalla laajentaa lasten tietoisuutta opittavasta asiasta. Lasten motivaatiolla on oppimisessa suuri merkitys. He oppivat parhaiten kun ovat aktiivisia ja sitoutuneita toimintaan. Ohjatun leikin kautta lapset saavat tutkia, kokeilla ja nauttia. On todettu, että sen kautta lapset oppivat parhaiten ja osaavat siirtää oppimansa uusiin toimintatapoihin. (Weisberg ym. 2015, 4-7.)

Leikin tehtävä on toimia kulttuuriperinnön välittäjänä (Helenius ja Lummelahti 2013, 9). Kun lapsi leikkii yhdessä toisten lasten ja aikuisten kanssa, hän omaksuu samalla keskeisiä kulttuurisia ajattelun- ja toimintatapoja. Erilaisten varhaiskasvatuksen toimintatapojen yhdistäminen leikkiin rikastuttavat ja tukevat sitä. Esimerkiksi lorut, laulut, pelit ja erilaiset tehtävät tukevat lasten oppimista ja hyvinvointia sekä kulttuurista perinnettä (Opetushallitus 2016, 39). Leikin kehittäminen ja rikastuttaminen onnistuu parhaiten mielekkään ja motivoivan kuvitteellisen toiminnan avulla (Siren-Tiusanen 2004, 15).

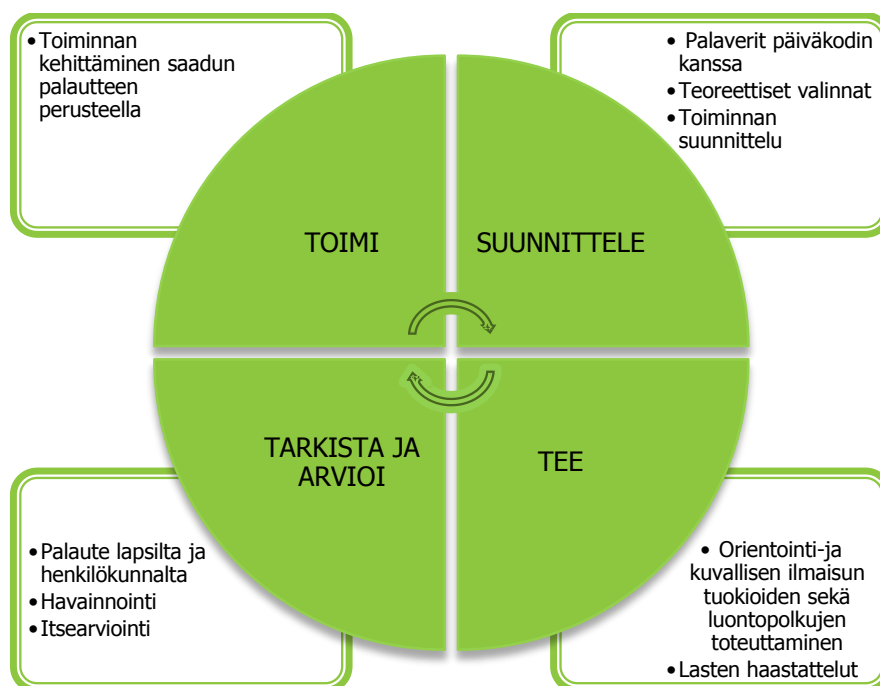
Leikki kuuluu tärkeänä osana lasten ympäristökasvatukseen. Luontoympäristö tarjoaa merkittäviä paikkoja, materiaaleja ja välineitä leikin toteutukseen. Esimerkiksi tarinallisuuden ja erilaisten leikkilisten tehtävien avulla voidaan ympäristössä oppimiseen luoda uusia tapoja. (Nordström 2004, 118–119.)

8 LUONTOKASVATUKSEN KEHITTÄMINEN PÄIVÄKOTI MÄNNYNKOLOSSA

Opinnäytetyömme on työelämään suuntautunut toiminnallinen kehittämistyö. Toiminnallisella opinnäytetyöllä kehitimme toimeksiantajamme ammatillista käytännön toimintaa ympäristö- ja luontokasvatuksen osalta. Kehittämistyönä suunnittelimme luontopolkuja ja tuotimme niihin liittyvät materiaalit päiväkodin käyttöön. Opinnäytetyömme oli kaksiosainen kokonaisuus. Se sisälsi toiminnallisen osuuden, johon kuuluivat orientointituokio, luontopolut ja kuvallisen ilmaisun tuokit, sekä opinnäytetyön raportoinnin, jossa dokumentoimme opinnäytetyöprosessin.

Meillä oli tutkiva ja kehittävä ote koko opinnäytetyöprosessin ajan. Tämä näkyi teoreettisen lähestymistavan ja muiden ratkaisujen perusteltuina valintoina sekä harkitsevana suhtautumisena omaan tekemiseen ja kirjoittamiseen. Toiminnallisessa opinnäytetyössämme on teoreettinen viitekehysosuus, jossa käsitelimme opinnäytetyötä ohjanneita teorioita. Toiminnallinen opinnäytetyömme pohjautui varhaiskasvatusta koskeviin asiakirjoihin ja ammattiteoriaan sekä ympäristö- ja luontokasvatusta käsittelevään kirjallisuuteen.

Opinnäytetyön toiminnallisen osuuden suunnittelussa käytimme William Edwards Demingin luomaa Demingin ympyrää (kuvio 2), jonka avulla kuvaamme toiminnan kehittämisen syklistä luonnetta ja kehittämisen vaiheita. Demingin PDCA-ympyrä koostuu neljästä eri vaiheesta: PLAN (suunnittele), DO (tee), CHECK (tarkista ja arvioi), ACT (toimi). Toiminnan kehittäminen alkaa suunnittelusta, jonka jälkeen toimintaa toteutetaan. Tämän jälkeen toimintaa kehitetään saadun arvioinnin perusteella. Kun toiminnassa havaitut puutteet on korjattu, voi uuden toimintamallin ottaa käyttöön. (Sarala ja Sarala 2010, 100–101.)

KUVIO 2. Opinnäytetyön toiminnallisen osuuden kuvaaminen Demingin ympyrän avulla.

Demingin ympyrän käyttö opinnäytetyömme toiminnallisen osuuden kehittämisessä tukee varhaiskasvatuksen suunnitelmallista ja tavoitteellista pedagogiikkaa. Myös ammatillisesti toteutettu varhaiskasvatus on luonteeltaan jatkuvaa toiminnan suunnittelua, toteuttamista ja arviointia, jossa teoreettisella tiedolla on suuri merkitys. Päiväkodin ympäristö- ja luontokasvatuksen toteuttamista varten suunnittelemamme pedagogiset tuokiot etenivät suunnittelun, toteutuksen, oman arvioinnin sekä lasten ja toimeksiantajan palautteen kautta kohti lopullista toimintamuotoa. Orientointituokion, jokaisen luontopolun ja kuvallisen ilmaisun tuokion jälkeen korjasimme ja paransimme toimintaamme sekä siirsimme uuden toimintatavan käytäntöön.

8.1 Toiminnan suunnittelu

Aloitimme kehittämistyön suunnittelun huhtikuussa 2017, kun työmme toimeksiantajaksi varmistui päiväkotit Männynkolo. Yhteisten palavereiden kautta muodostimme käsityksen siitä, miten lähdemme kehittämään uuden luontopainotteisen päiväkodin toimintaa. Kesän 2017 aikana ideoimme opinnäytetyötämme eteenpäin, syvensimme teoriatietoa varhaiskasvatuksen sekä ympäristö- ja luontokasvatuksen osalta ja mietimme työmme toteutusta. Suunnittelimme vaihtoehtoisia toteutustapoja, mietimme niiden toimivuutta käytännössä ja arvioimme niiden soveltuvuutta varhaiskasvatusikäisille lapsille. Kehitimme opinnäytetyötä monipuolisesti ja kasvatimme samalla omaa ammatillista osaamistamme.

Kesän suunnitteluvaiheen jälkeen jatkoimme palavereita päiväkodin kanssa. Keskustelimme opinnäytetyömme toteutuksesta ja esitimme kehittämisajatuksia. Tapaamisten jälkeen suunnittelimme orientointituokion ja siihen liittyvän pedagogisen suunnitelman (liite 1), kolme luontopolkua, kuvallisen ilmaisun tuokiot, luontopolkupassin (liite 2), lasten haastattelut ja henkilökunnalle suunnatun kyselylomakkeen (liite 3). Suunnittelun lähtökohtina olivat päiväkodin lasten luontosuhteen tukeminen ja luontotietouden lisääminen lapsilähtöisin menetelmin. Suunnittelun avulla määritimme toimintatavat, joilla varmistimme tavoitteiden saavuttamisen. Suunnitteluvaiheessa perehdyimme lasten oppimisprosessiin. Emme halunneet lasten omaksuvan oppimisprosessin myötä valmiita toimintatapoja vaan halusimme ennen kaikkea herätellä heidän mielenkiintoaan ja tietoisuuttaan opetettavia asioita kohtaan. Oppimistehtävien suunnittelun jälkeen etenimme kohti niiden toteuttamista sekä jatkoimme työskentelyä kohti arviointia.

8.2 Toiminnan toteutus

Suunnitteluvaihetta seurasi toteutusvaihe, joka oli kehittämistyömme varsinainen työskentelyvaihe. Toiminnan toteutuksessa siirsimme tekemämme suunnitelmat käytäntöön ja etenimme kohti kehittämistyön tavoitteita. Toteutimme toimintatuokiot syys- ja joulukuun 2017 välisenä aikana (kuvio 3). Arvioimme kehittämistyötä jatkuvasti, ja varmistimme näin haluttuun tulokseen pääsemisen ja onnistumisen. Kehitimme toimintaamme lapsilta ja päiväkodin henkilökunnalta saadun palautteen avulla koko toiminnan toteutuksen ajan. Lasten haastattelujen ja henkilökunnan kanssa käytyjen keskustelujen perusteella muodostimme käsityksen muutosta kaipaavista asioista ja teimme niihin tarvittavat parannukset.

Opinnäytetyömme ensimmäisenä toiminnallisena osuutena oli orientointituokio, joka pidettiin päiväkodi Männykolossa. Tuokion tavoitteena olivat päiväkodin lapsiin tutustuminen sekä heidän kiinnostuksensa herättäminen luontoa ja luontopolkujen eläimiä kohtaan. Kohtasimme lapset sensitiivisesti ja samalla tuimme heidän kokemustaan kuulluksi tulemisesta. Loimme tuokiolle avoimen ja innostavan ilmapiirin, sekä annoimme aikaa lasten ihmettelylle ja uuden oppimiselle. Menetelminä käytimme leikkiä, eläimiin ja luontoon liittyviä loruja, arvoituksia sekä lauluja.

Työmme toiminnallinen osuus jatkui Kaisa Ketun, Kaapo Karhun ja Juuso Jäniksen luontopoluilla. Polkukokonaisuudet pohjautuivat ympäristö- ja luontokasvatukseen. Poluilla lapset pääsivät tutustumaan ketun, karhun ja jäniksen elämään luonnossa. Luontopoluilla toimintaa ohjasivat eläinkohtaiset luontopolkutaulut. Luontopolkutaulujen tehtävät ja niiden oheismateriaalit olivat pedagogisesti suunniteltuja. Monipuolisten oppimista tukevien ja edistävien tehtävien tavoitteena oli lasten luontosuhteen vahvistaminen ja luontotietouden lisääminen. Menetelminä käytimme leikkiä, tutkimista, ilmaisua ja havainnointia. Mahdollistimme lapsille tiedon, toiminnan, tunteen, aistihavaintojen, kehollisten kokemusten ja ajattelun kautta tapahtuvan oppimisen. Luonto oppimisympäristönä antoi mahdollisuuden järjestää lasten osaamistasolle soveltuvaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, jossa yhdistyi lasten elämysmaailma, tarpeet ja kiinnostuksen kohteet.

Luontopolkutaulujen lisäksi käytimme pehmoeläimiä pedagogisena välineenä toiminnassamme lasten oppimistavoitteiden saavuttamiseksi. Niiden avulla tuimme lapsia tietojen omaksumisessa ja sekä kiinnitimme heidän huomionsa keskeisiin asioihin. Pehmoeläinten käyttö pedagogisena apuvälineenä kannustaa lapsia osallistumaan aktiivisesti oppimistapahtumaan (Torén 2000, 24). Pehmoeläinten avulla lapset oppivat, miltä eläimet näyttävät ja mikä niille on ominaista. Tästä syystä kiinnitimme erityistä huomiota siihen, että polkujen pehmoeläimet vastasivat ulkonäöltään hyvin pitkälti oikeaa kettua, karhua ja jänistä.

Luontopolkujen jälkeen toteutimme päiväkodilla ympäristö- ja luontokasvatukseen liittyviä kuvallisen ilmaisun tuokioita. Niiden tavoitteena oli tukea lasten luovaa ilmaisua, mielikuvitusta, havaintojen tekoa, oppimista sekä kestävästä kehitystä. Maalasimme ja askartelimme tuokioilla kierrätys- ja luonnonmateriaaleja hyödyntäen luontopolkujen eläimet sekä niille metsän. Eri menetelmien käyttö tuki lasten taidollista kehittymistä. Taiteen tekeminen antoi lapsille mahdollisuuden ilmaista itseään, ja he saivat tehdä näkyväksi eläimistä ja luonnosta oppimansa asiat taiteen keinoin.

KUVIO 3. Toiminnan toteutusvaiheet

8.2.1 Orientointituokio

Aloitimme orientointituokion aamupiirin jälkeen tutustumisella. Jokainen sai vuorollaan esitellä itsensä ja lempieläimensä. Lapset saivat myös kertoa tärkeitä asioita omista lempieläimistään. Seuraavaksi lapset pääsivät tutustumaan luontopolkumme eläimiin, Kaisa Kettuun, Kaapo Karhuun ja Juuso Jänikseen eläinarvoitusten avulla. Luimme ensin arvoituksen ja tämän jälkeen lapset saivat arvata, mistä eläimestä siinä oli kyse. Kun he olivat arvanneet oikein, niin esittelimme heille arvoitukseen liittyvän pehmoeläimen. Lapset tutkivat yhdessä tulevien polkujen eläimiä niitä sylissä pitäen.

Eläinten esittelykierron jälkeen opettelimme yhdessä Metsän sisällä -laulun. Sen jälkeen leikimme lorupussileikkiä, jossa lapset saivat lorulaulun säestyksellä nostaa vuorollaan pussista eläin- tai luontoaiheisen lorun. Lorut innostivat lapsia kertomaan omia ajatuksiaan luonnosta ja eläimistä. Tuokion viimeisenä toimintana lapset saivat aistielämyksiä aarrelaatikon avulla. Lapset tunnustelivat laatikon sisällä olevia luonnonmateriaaleja ja yrittivät arvata, mitä luontoon liittyvää materiaalia laatikossa oli. Metsän aarteet kiinnostivat lapsia hyvin paljon. Tuokion kautta mahdollistimme lapsille luontoon liittyvien myönteisten oppimiskokemusten syntymisen.

8.2.2 Kaisa Ketun luontopolku

Orientointituokion jälkeen lähdimme lasten kanssa Kaisa Ketun luontopolulle. Luontopolkua varten olimme valmistaneet viisi pedagogisesti suunniteltua luontopolkutaulua, jotka kävimme laittamassa metsään valmiiksi muun oheismateriaalin kanssa ennen yhteistä kokoontumista päiväkodilla. Ennen metsään lähtöä kerroimme lapsille, mitä päivän aikana tapahtuu ja he saivat arvata ensimmäisen luontopolun eläimen tekemämme kettupalapelin avulla. Lapsilla oli selvästi aikaisempia muistikuvia ketuista, koska he tunnistivat palapelin eläimen nopeasti ketuksi.

Lähdimme päiväkodilta lasten kanssa metsään, jossa Kaisa Kettu odotteli meitä pesäkolossaan. Kävimme lasten kanssa yhdessä läpi ensimmäisen luontopolkutaulun (liite 4) ja annoimme heille vinkin siitä, missä ketun pesäkolo voisi olla. Lapset löysivät nopeasti pesän, jossa Kaisa kettu oli. Lapset saivat ottaa Kaisan syliinsä, helliä tätä ja kertoa samalla, mitä he jo tietävät ketuista. Huomioimme kaikki lapset ja annoimme aikaa heidän kerronnalleen. Keskusteluissa lasten kanssa toimme esille myös yleistä tietoa ketuista. Lopuksi jätimme Kaisa Ketun pesäkoloonsa ja jatkoimme matkaa kohti seuraavaa tehtävää.

Toisella luontopolkutaululla (liite 5) tutustuimme lasten kanssa väreihin. Lapset saivat aluksi pohdita Kaisa Ketun turkin väriä tekemiensä havaintojen pohjalta. Tämän jälkeen jaoimme jokaiselle lapselle värikorttinipun, jossa oli ketun turkin värit. Kävimme värit läpi yhdessä ja ohjeistimme lapsia etsimään ne metsästä värikorttien avulla. Kuljimme lasten mukana ja autoimme heitä tarvittaessa. Metsästä löytyi paljon luonnonmateriaalia, joka sopi yhteen korteissa olevien värien kanssa. Lapset saivat nimetä löytämänsä värin ja materiaalin.

Kolmannella luontopolkutaululla (liite 6) pysähdyimme lasten kanssa miettimään Kaisa Ketun ruokailua. Kerroimme lapsille Kaisan olevan nälkäinen ja ohjeistimme lapsia etsimään Kaisan eväsreppua lähistöltä. Reppu löytyi puun oksalta ja kurkistimme lasten kanssa sen sisään. Lapset saivat nostaa repusta yhden evään kerrallaan ja nimetä sen. Autoimme nimeämisessä, jos lapsi ei tiennyt, mitä kuva esitti. Repussa olleista kuvista selvisi, että kettu syö esimerkiksi ihmisten jätteitä, pikkujyrsijöitä, lintujen munia, hyönteisiä, toukkia, hedelmiä ja marjoja. Kaisa Ketun eväsreppua tutkiessa lapset innostuivat kertomaan lisää omista luontohavainnoista ja tuntemistaan marjoista.

Neljäs luontopolkutaulu (liite 7) opasti lapsia etsimään Kaisan Ketun eläinystäviä, jotka olivat piiloutuneet metsään. Kerroimme lapsille ketun tarkasta kuulo-, haju- ja näköaistista, joiden avulla kettu tekee tarkkoja havaintoja ympäristöstä. Lähdimme lasten kanssa etsimään Kaisan ystäviä, joita olivat karhu, jänis, ilves, pöllö ja orava. Eläinten kuvat oli aseteltu metsään niin, että ne ker-toivat samalla kyseisen eläimen luontaisen elinpaikan. Lapset tekivät ketun tavoin tarkkoja havaintoja aistiensa avulla ja löysivät Kaisan kaverit nopeasti metsästä. Lapset saivat tunnistaa kuvien eläimet ne löydettyään. Kuvien avulla käytyjen keskustelujen kautta heidän tietoutensa myös näistä metsän eläimistä lisääntyi.

Viidennellä luontopolkutaululla (liite 8) kerroimme lapsille, että Kaisa Kettu oli menossa vierailulle ystävänsä Olli Oravan luokse. Kaisa halusi viedä Ollille pussillisen kuusen käpyjä mennessään, koska sen siemenet ovat oravien suurta herkkua. Lasten tehtävänä oli ensin auttaa Kaisaa käpyjen keräämisessä. Näytimme lapsille, millainen kuusen käpy on ja kiersimme yhdessä heidän kanssaan niitä etsimässä. Lapset keräsivät innokkaasti käpyjä ja löysivät niitä paljon. Tämän jälkeen he yrittivät saada kävyt heittämällä osumaan pussiin. Lopuksi laskimme yhdessä käpyjen määrän pussista ja kiitimme lapsia avusta.

Kaisa Ketun luontopolun jälkeen palasimme takaisin päiväkodille luontopassia täyttämään ja kuvallisen ilmaisun tuokiolle. Ohjasimme lapset istumaan pöydän ääreen ja kertosimme Kaisa Ketun luontopolun tapahtumia heidän kanssaan. Annoimme heille luontopassin ja kerroimme sen tarkoituksen. Ensimmäiset lapset saivat kirjoittaa nimensä passiin joko yksin tai avustettuna. Sen jälkeen lapset saivat valita passiinsa kettutarran ja laittaa sen oikealle paikalle Kaisa Ketun kuvan kohdalle. Seuraavaksi kerroimme heille kuvallisen ilmaisun tuokion tehtävän sekä millaista leikitarkoitusta varten ketut valmistuvat. Kävimme lasten kanssa läpi tuokiolla käytettäviä välineitä ja mietimme vielä kerran ketun väriä. Lapset saivat maalata paperirullan päälle oman näköisen ketun. Ohjasimme, autoimme ja kannustimme lapsia koko heidän työskentelynsä ajan. Lapset jakoivat tehdä työnsä hyvin loppuun ja kaikesta näki, että heidän päivänsä Kaisa Ketun seurassa oli ollut elämyksellinen ja opettavainen.

8.2.3 Kaapo Karhun luontopolku

Toinen polkumme oli Kaapo Karhun luontopolku. Tämä polku johdatteli meidät vuorostaan tutustumaan Suomen kansalliseläimen eli karhun elämään. Lähdimme lasten kanssa päiväkodin pihalta kävelemään kohti päiväkodin lähellä olevaa metsää, jonne olimme aamuvarkaisella valmistelleet

Kaapo Karhun luontopolun. Kävellessämme metsään havainnoimme yhdessä marraskuista luontoa, joka hehkui edelleen syksyn väreissä. Muistelimme yhdessä myös edellistä polkua, jolla olimme tutustuneet Kaisa Kettuun. Lapset muistivat hyvin Kaisa Ketun ja he kertoivat meille asioita, jotka olivat jääneet heidän mieleensä. Yhteisen muistelun kautta lapset orientoituivat hyvin Kaapo Karhun luontopolkuun jonne olimme matkalla.

Ensimmäisen luontopolkutaulun (liite 9) kohdalla lapset saivat aluksi etsiä Kaapo Karhun. Kaapo Karhu löytyi pian tarkkasilmäisten lasten avulla pienen kuusen alta. Pörröturkkinen Kaapo Karhu nostettiin esille, jotta lapset pääsivät tutustumaan siihen. Jokainen lapsi sai vuorollaan silittelä ja tunnustella Kaapon tummanruskeaa tuuheaa turkkia kaikessa rauhassa. Lapset saivat myös kertoa mille turkki tuntui ja mitä värejä karhussa oli. Tämän jälkeen tutkimme yhdessä löytyisikö luonnosta jotain samanväristä tai saman tuntuista kuin Kaapo Karhun turkki. Lapset löysivät karhun turkin väriä puiden kaarnasta ja oksista.

Toisella luontopolkutaululla (liite 10) tutustuimme Kaapo karhun ravintoon. Kerroimme lapsille, että syksy oli kääntymässä talveksi ja Kaapo Karhun talviuniaika lähestyi. Talvesta selviytyäkseen karhut tarvitsevat paljon energiaa ja tästä syystä myös Kaapo Karhun oli tärkeää löytää ravintoa. Ravinnon avulla Kaapo nukkuisi aina pitkälle kevääseen saakka. Lasten tehtävänä oli löytää Kaapolle ruokaa metsästä. Olimme asetelleet puun ympärille kuvia karhun ravinnosta joita tutkimme yhdessä lasten kanssa. Yhteisen tutkimisen tuloksena selvisi, että karhu syö hyönteisiä, kaloja, lintuja, nisäkkäitä, marjoja, viljaa ja hunajaa.

Kolmannella luontopolkutaululla (liite 11) lapset pääsivät vertailemaan kypälänjälkiä. Kerroimme lapsille, että Kaapo Karhu oli ollut kävelyllä metsässä ystävänsä Olli Oravan kanssa ja he molemmat olivat jättäneet jälkeensä kypälänjäljet. Lapset saivat tutkia ja verrata jälkiä toisiinsa, sekä päätellä, kumpi jäljistä kuului Kaapolle Karhulle ja kumpi Olli Oravalle. Lapsista oli mielenkiintoista ja mukavaa verrata karhun suurta kypälänjälkeä pieneen oravan jälkeen. Lapset vertasivat innokkaasti myös oman jalan kokoa luonnollisessa koossa olevaan karhunjälkeen. Kaapo Karhun suuri kypälänpainauma kiinnosti lapsia kovasti, sillä karhulla on maamme luonnonvaraisista eläimistä kaikkein suurimmat jäljet.

Neljännellä luontopolkutaululla (liite 12) lapset pääsivät pesänrakennuspuuhiin. Kerroimme lapsille, että karhut vetäytyvät talviunille syys-marraskuussa ja heräävät vasta kevään korvalla. Koska monet karhut nukkuvat talviunensa talvipesässä, halusimme rakentaa myös Kaapo Karhulle oman pesän kuusen alle. Keräsimme lasten kanssa ensin metsästä pesänrakennusmateriaalia, kuten maahan pudonneita kuusenoksia ja kaarnanpaloja. Tämän jälkeen lapset rakensivat yhdessä hienon talvipesän Kaapolle, johon se kävi talviunille.

Viidennellä luontopolkutaululla (liite 13) kerroimme lapsille, että Kaapo Karhu oli nyt nukahtanut talviunilleen lasten rakennettua tälle talvipesän. Koska talvi on pitkä ja kylmä ehdotimme lapsille, että voisimme tehdä luonnonmateriaaleista vielä tilkkutäkin, joka lämmittäisi Kaapoa koko talven ajan. Materiaaleina oli muun muassa värikkäitä puiden lehtiä, käpyjä, pihlajanmarjoja, kaarnan

paloja, sekä maanomistajan luvalla kerättyä sammalta ja jäkälää. Olimme tehneet oksista maahan valmiiksi ruudukon, johon lapset asettelivat luonnonmateriaaleja mieleisellään tavalla. Tyhjä ruudukko täyttyi nopeasti lasten toimesta ja luonnonmateriaaleista muodostui kaunis tilkkutäkki Kaapo Karhun suojaksi.

Viimeisen luontopolkutaulun jälkeen lähdimme kävelemään päiväkodille takaisin monta kokemusta ja oppia rikkaampana. Päiväkodilla kokoonnuimme yhdessä pöydän ääreen ja lapset saivat luontopassiin tällä kertaa karhu tarran, joka kertoi luontopolun suorittamisesta. Tämän jälkeen oli vuorossa kuvallisen ilmaisun tuokio, jonka aiheena oli polun teeman mukaisesti Kaapo Karhu. Jokainen lapsi sai valmiiksi taitellun paperirullan. Lapset maalasivat rullat pensseleillä ja pienimmät kokeilivat myös maalin töpötystä. Lapset maalasivat keskittyneesti omaa eläintään, eikä heitä tarvinnut motivoida työhön. Kuvallisen ilmaisun tuokion tuotoksena syntyi pieni lauma karhuja jo olemassa olevien, kettujen seuraksi.

8.2.4 Juuso Jäniksen luontopolku

Kolmas polkumme oli Juuso Jäniksen luontopolku. Tällä polulla tutustuimme metsäjäniksen elämään luonnossa. Edellisten polkujen syksyinen vuodenaika oli vaihtunut talveen ja maa oli saanut ylleen valkoisen lumipeitteen. Talven tulo aiheuttaa muutoksia niin luontoon kuin metsäjäniksenkin elämään ja näitä lähdimme lasten kanssa yhdessä tutkimaan. Olimme valmistelleet Juuso Jäniksen luontopolun jo aamuvarkaisella läheiseen metsään. Päiväkodilla kerroimme lapsille että lähdemme tänään Juuso Jäniksen luontopolulle. Lähdimme lasten kanssa kävelemään kohti metsää keskustellen talvesta ja luonnosta sekä aikaisemmista poluista.

Metsään saapuessa lapset olivat iloisia tehdessään havainnon Juuso Jäniksestä löydettyään ensimmäisen luontopolkutaulun (liite 14). Juuson kuva herätti kysymyksiä ja pohdinnan aiheita, joista keskustelimme yhdessä. Sen jälkeen kerroimme, että Juuso Jänis oli loikkinut metsässä koko edellisen yön ja mennyt päivälevolle lumionkaloon. Lasten tehtävänä oli etsiä Juuson pesä. He tarttuivat tuumasta toimeen ja hetken päästä Juuso löytyi nukkumasta havujen suojasta, kuusen alla olevasta lumionkalosta. Kerroimme lapsille erilaisista paikoista, joissa jänikset saattavat nukkua tai tarkkailla ympäristöään. Tämän jälkeen lapset saivat ottaa Juuson syliinsä ja sillittää sitä hetken, kunnes laitoimme Juuson takaisin pesäänsä.

Toinen luontopolkutaulu sai meidät keskustelemaan talvesta ja siitä, miten se vaikuttaa Juuson Jäniksen (liite 15) elämään. Mietimme ensin, mitä talvi saa aikaan luonnossa, kasveissa ja muissa eläimissä. Muistelimme Kaapo Karhun talviunia ja Kaisa Ketun kävelylenkkejä metsässä. Tämän jälkeen kerroimme lapsille, että Juuso Jäniksen turkin väri on kesällä ruskea ja vaihtuu oli talven tullen. Jaoimme jokaiselle lapselle kuvan jäniksestä. Kuvan perusteella lapset osasivat kertoa Juuson talviturkin värin olevan valkoinen. He huomasivat myös, että jäniksen korvissa on talvella mustaa väriä. Lapset saivat tehtäväkseen etsiä metsästä samoja värejä kuin Juuso Jäniksen turkissa oli. He huomasivat, että esimerkiksi lumi ja koivun kaarna ovat valkoisia ja niin koivusta kuin muistakin puista löytyy mustaa väriä. Kehuimme lapsia hyvien havaintojen teosta ja tarkkaavaisuudesta.

Kolmannella luontopolkutaululla (liite 16) kerroimme lapsille, että Juuso Jänis oli herännyt päivälevolta ja lähtenyt etsimään syömistä. Kehotimme lapsia katsomaan ympärilleen ja miettimään, mitä kaikkea Juuso Jänis voisi syödä. Tämän jälkeen kerroimme lapsille, että Juuso syö talvella esimerkiksi pajun, haavan ja koivun oksia, silmuja, kuorta sekä versoja. Lisäksi kerroimme jäniksen muiden vuodenaikojen ruokavaliosta, joka koostuu esimerkiksi varvuista, apiloista, ruohoista ja heinistä. Kun katsoimme tarkasti ympärillemme, huomasimme metsästä löytyvän paljon Juusolle sopivaa ruokaa. Lapset saivat tutkittavakseen pajun, haavan ja koivun oksia sekä mustikan ja kanervan varpuja. Varpujen tunnistaminen pienten vihjeiden perusteella oli helppo tehtävä lapsille. Muut lajit tunnistimme yhdessä.

Neljännelle luontopolkutaululle (liite 17) saavuttuamme kerroimme lapsille, että Juuso Jänis oli loikkinut talvisessa metsässä ja jättänyt jälkiä lumihangelle. Jaoimme jokaiselle lapselle oman jälkikorttikuvan aidoista jäniksen jäljistä hangella. Tutkimme lasten kanssa kuvaa ja laskimme yhdessä, että metsäjäniksen jäljessä on ensin kaksi vierekkäistä ja sitten kaksi peräkkäistä painaamaa. Tämän jälkeen lapset saivat tehtäväksi lähteä etsimään Juuso Jäniksen jälkiä lumihangesta jälkikorttien avulla. Eikä mennyt kauan, kun ensimmäiset jäniksen jäljet löytyivät lasten tarkkojen havaintojen perusteella. Se innosti lapsia etsimään metsästä lisää jälkiä, joita löytyikin vielä muutama. Tutkimme yhdessä näyttivätkö jäljet samanlaisilta kuin jälkikorteissa. Lasten mielestä jäljet vastasivat kuvien jälkiä. Lopuksi he saivat vielä yhdessä laskea löydettyjen jälkien määrän. Tämä tehtävä innosti lapsia kertomaan myös muista eläintenjäljistä joita he olivat löytäneet.

Viidennellä luontopolkutaululla (liite 18) lapset saivat kuulla, että Juuson Jäniksen lempipuuhaa on leikkiä Jäniksellä pitkät korvat-laululeikkiä. Juuson toiveesta pyysimme lapsia laulamaan ja leikkimään tämän laululeikin polun päätteeksi. Laulu osoittautui lähes kaikille lapsille tutuksi, koska he olivat leikkineet sitä aikaisemmin. Opetimme laulun sanat lapsille kaikumenetelmällä, jonka avulla he toistivat perässämme pieninä pätkinä laulun sanat. Ennen laululeikin aloittamista pyysimme lapsia muistelemaan jäniksen ulkonäköä ja ilmaisemaan millaisilla liikkeillä jäniksen pitkät korvat, töpöhäntä ja loikat näytettäisiin tässä leikissä. Laululeikin jälkeen kiitimme lapsia reippaudesta ja osallistumisesta Juuso Jäniksen luontopolulle. Sitten lähdimme takaisin päiväkodille polun tapahtumista keskustellen.

Juuso Jäniksen luontopolun jälkeen kokoontuimme päiväkodin pöydän ääreen laittamaan luontopassiin tarran. Lapset saivat ensin muistella, minkä polun olivat juuri suorittaneet. Muistelun jälkeen he saivat valita passiinsa jänistarran ja laittaa sen oikealle kohdalle Juuso Jäniksen kuvan viereen. Seuraavaksi lapset saivat maalata valkoisella värillä Juuso Jäniksen. Jätimme Juuso Jänikset kuivumaan ja kerroimme lapsille viimeisestä yhteisestä tehtävästä.

Viimeisessä tehtävässä lapset saivat tehdä näkyväksi kaikki luontopoluilta oppimansa asiat mielikuvituksen ja oman luovan ilmaisun avulla. Lapset suunnittelivat ja rakensivat ketuille, karhuille ja jäniksille metsän, jossa he voivat leikkien käydä luontopoluilla oppimiaan asioita läpi. Keskustelimme lasten kanssa myös kierrätyksestä ja siitä, miten erilaisia tavaroita voi käyttää uudelleen.

Toimme päiväkodille kierrätysmateriaaleina ison pahvilaatikon, vanua, kartonkia ja lisäksi olimme keränneet metsästä erilaisia luonnonmateriaaleja. Piirsimme kuusia, pilviä ja tähtiä, joita lapset saivat leikata metsäiseen maisemaan. Lapset tekivät pahvilaatikkoon hienon talvisen metsän. Metsä rakentui valkoisista vanupaloista, kivistä, kävyistä, jäkälästä, käävistä ja varvuista. Lapset asettelivat leikkaamansa kuuset pahvilaatikon seinille, pilvet ja tähdet taivaalle sekä viimeiseksi eläimet metsään asumaan. Lapset nauttivat toiminnasta, olivat aktiivisia ja jaksoivat tehdä keskityneesti työtä toisten lasten kanssa. Metsän rakentaminen luontopolkujen eläimille tuki lasten taiteellista ilmaisua, ympäristö- ja luontokasvatusta, oppimista sekä antoi osallisuuden kokemuksia ja loi yhteisöllisyyden tunteen lapsiryhmään.

8.3 Arviointi ja palaute

Opinnäytetyömme koko toteutuksen ajan noudatimme ammattieettisiä periaatteita ja pidimme tärkeänä, että ammattietiikan lähtökohdat tulivat näkyväksi työskentelyssämme. Huomioimme lapset yksilöllisesti ja arvostavasti, sekä vahvistimme heidän osallisuuttaan. Toimimme tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatiman hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti rehellisesti, huolellisesti ja tarkasti. Noudatimme vaitiolovelvollisuutta koko opinnäytetyöprosessin ajan.

Eettiset kysymykset nousivat esille muun muassa lasten haastattelujen suunnittelussa, toteutuksessa ja kuvauksessa. Lasten haastatteluja varten tarvitsimme vanhempien suostumuksen ja pyysimme sitä heiltä lupalapun avulla. Jaoimme lasten vanhemmille suunnittelemamme lupalaput (liite 19), jotka liittyivät lasten kuvaamiseen ja haastatteluun toiminnan aikana. Lupalapun kautta toimme vanhempien tietoon ympäristö- ja luontokasvatukseen liittyvän opinnäytetyömme toteutustavan, -ajan ja -paikan sekä sen, missä valokuvia ja haastattelumateriaalia tulemme käyttämään. Opinnäytetyössämme huomioimme lasten anonymiteetin niin, että lasten kasvot eivät näy valokuvissa. Opinnäytetyömme valmistuttua hävitämme kaikki lapsia koskevat valokuvaus- ja haastattelumateriaalit. Opinnäytetyössä ei mainita lasten eikä työntekijöiden henkilöllisyyttä paljastavia tietoja.

8.3.1 Lasten haastattelut

Lasten haastattelut olivat osa opinnäytetyötämme. Valitsimme palautteenkeruumenetelmäksi avoimen haastattelun, koska se mielestämme tuki lasten osallisuuden toteutumista ja antoi tilaa heidän omille ajatuksilleen. Avoimen haastattelun avulla selvitimme lasten ajatuksia, mielipiteitä, tunteita ja käsityksiä sellaisenaan kun ne tulivat vastaan heidän kanssaan keskusteltaessa ja heitä kuunnellessa.

Lasten haastattelut perustuvat ajatukseen siitä, että lapsi on itse oman kokemusmaailmansa ja elämänsä paras asiantuntija. Haastatteluissa pyritään tavoittamaan lasten kokemukset heidän omista näkökulmistaan. (Roos 2016, 30.) Lasten haastattelun sijaan voidaan puhua myös heidän kanssaan tapahtuvasta keskustelusta. Keskustelu lasten kanssa mahdollistaa sen, että heidän ajatukset ja näkemykset tulevat esille heille ominaisella lähestymistavalla. (Raittila, Vuorisalo ja Rutanen 2017, 312.) Lapset ilmaisevat itseään vapaammin, mikäli keskustelu sujuu dialogisesti.

Dialogisessa keskustelussa keskeistä on kuuntelu. Kun lasten ajatuksista ollaan kiinnostuneita ja asioita pohditaan yhdessä, he kertovat rohkeammin mielipiteitään ja ilmaisevat ajatuksiaan paremmin. (Rintakorpi ja Vihmuri-Henttonen 2017, 140–141.)

Lasten haastattelu on usein haastavaa, koska heidän ei ole helppo vastata menneitä tapahtumia käsitteleviin kysymyksiin (Virkki 2015, 71). Tämä haastavuus tuli päiväkodin lasten haastatteluissa myös meidän eteemme, sillä lasten oli vaikea kuvailla yksityiskohtaisesti millaisena he kokivat luontopolut ja niihin liittyvät tehtävät. Kuitenkin lasten vastaukset olivat heidän ikätasonsa mukaisia ja ne toivat esille heille merkityksellisiä asioita luontopoluilta. Etenkin eläimet olivat lasten vastauksissa suuressa roolissa. Lasten haastattelut ovat haasteellisuudestaan huolimatta hyvin tärkeitä, sillä niistä saadun tiedon perusteella voidaan tehdä toiminnasta tai ympäristöstä lapsilähtöisempi. (Rintakorpi ja Vihmuri-Henttonen 2017, 140).

Haastattelimme päiväkodin lapset orientointituokion, luontopolkujen ja niihin liittyvien kuvallisen ilmaisun tuokioiden jälkeen. Näin lapset saivat toiminnan alusta lähtien kertoa omat ajatuksensa ja mielipiteensä tuokioista sekä vaikuttavat tulevien tuokioiden sisältöön. Yhteisen vuorovaikutuksen ja keskusteluiden kautta osoitimme olevamme kiinnostuneita heidän mielipiteistään ja samalla rohkaisimme heitä niiden ilmaisemiseen. Näin toimimalla vaikutimme positiivisesti lasten osallisuuden kokemuksen toteutumiseen.

Orientointituokio oli lapsilta saamamme palautteen mukaan mieleinen. Lasten positiivinen palaute kertoi siitä, että olimme onnistuneet rakentamaan hyvän ja opettavaisen tuokion, joka perustui lasten omalle elämysmaailmalle. Keskusteluissa nousi esille, että etenkin pehmoeläimet sekä taikalaatikko olivat olleet mieluisia. Myös omien havaintojemme perusteella lasten aito kiinnostus kohdistui tuokiolla edellä mainittuihin asioihin.

Eläimet ja taikalaatikko olivat mukavia.

Lapsilta saadun palautteen mukaan luontopoluille suunnittelemamme tehtävät olivat mukavia. Erityisesti käpyjen etsiminen ja metsässä leikkiminen nousi palautteissa esille. Lapset kertoivat keskusteluissa mieleen jääneitä asioita eläimistä. Heidän kertomuksista ja toiminnasta välittyivät myös tunteet eläimiä kohtaan. Lapset kertoivat pitävänsä eläimistä ja osoittivat sen silittelemällä pehmoeläimiä poluilla. He osoittivat kysymyksillään myös pohtivansa, mitä eläimet jäivät tekemään metsään meidän lähdettyämme sieltä pois. Jäniksen jälkien löytäminen ja tunnistaminen metsästä oli lapsista mielenkiintoista ja he kertoivat meille nähneensä niitä myös aikaisemmin. Myös jänikseen liittyvä tuttu laulu sai heidät innostumaan ja näyttämään taitonsa.

Polku ja kaikki tehtävät oli mukavia. Käpyjen etsiminen oli mukavaa.

Metsässä on mukava leikkiä.

Kettu liikkuu yöllä.

Tykkäsin tehdä täkkiä. Tykkään karhuista.

Mitähän Juuso Jänikselle nyt kuuluu? Nukkuuko vai liikkuuko se metsässä?

Minä näin jäniksen jäljet joskus toisen kerran metsässä. Ja näin minä muidenkin eläinten jälkiä samalla.

Oman arvioinnin perusteella tulimme siihen tulokseen, että lasten haastattelut olisi pitänyt suunnitella huolellisemmin. Haastatteluihin olisi täytynyt varata enemmän aikaa, sillä lapset tarvitsivat suunniteltua pidemmän ajan asioiden pohtimiseen sekä vastaamiseen. Haastatteluihin varattu aika oli lyhyt, koska haastattelut toteutettiin kuvallisen ilmaisun tuokioiden jälkeen. Suunnitelimme haastatteluajan lyhyeksi, koska tiesimme lasten jaksamisen olevan rajallista järjestämämme toiminnan jälkeen. Päädyimme toteuttamaan haastattelut toimintapäivinä, sillä silloin lasten muistikuvat poluilta olivat vielä tuoreena mielessä. Haastattelut olisi ollut hyvä toteuttaa joka kerta samassa, sille varatussa erillisessä tilassa. Pohdimme myös jälkikäteen sitä, olisimme voineet tukea lasten kerrontaa kuvien avulla. Olisimme todennäköisesti saaneet lapsilta kattavammin palautetta, mikäli olisimme osanneet tehdä haastatteluja varten paremman etukäteissuunnitelman.

8.3.2 Palaute henkilökunnalta

Saimme palautetta päiväkotie Männykolon henkilökunnalta koko toiminnan ajan ja kehitimme sen mukaan toimintaamme. Jokaisen toimintatuokion jälkeen pidimme yhteisen palautekeskustelun päiväkodin lastentarhanopettajan kanssa. Siinä kävimme läpi tuokioiden sisällön ja saimme ehdotuksia toimintamme kehittämiseen. Ehdotusten perusteella paransimme toimintaamme ja siirsimme uuden toimintatavan käytäntöön.

Palautekeskusteluissa toiminnasta saatu palaute oli pääosin myönteistä, mutta myös kehitettävää ilmeni. Orientointituokiolta saadun palautteen mukaan emme olleet perehtyneet riittävästi laulun opettamista tukevaan kaikenmenetelmään. Korjasimme toimintaamme saadun palautteen perusteella sekä perehdyimme kaiku menetelmään ja otimme sen käyttöön Juuso Jäniksen luontopolulla. Toinen kehittämissalautte liittyi pienimpien lasten osallistumismahdollisuuksiin toiminnassamme. Koska suunnitelimme luontopolut yli 3-vuotiaille lapsille sopiviksi, niin tästä syystä osa polkujen tehtävistä oli sitä nuorimmille haasteellisia.

Opinnäytetyön toiminnan toteutuksen jälkeen lähetimme päiväkotie Männykolon henkilökunnalle kyselylomakkeen, jonka avulla selvitimme heidän mielipiteitään toiminnastamme. Halusimme selvittää sen avulla heidän havaintojaan siitä, millaisia kokemuksia lapset saivat luontopoluilla ja miten suunnittelemaamme toiminta sopii varhaiskasvatusikäisille lapsille. Henkilökunnan mukaan lapset saivat luontopoluilta opettavaisia ja mukavia kokemuksia, sekä tärkeää tietoa jokaisesta luon-

topolun eläimestä. Ulkoilua ja luonnossa liikkumista pidettiin hyvänä asiana lapsille. Heidän mielestään toiminta sopi hyvin varhaiskasvatusikäisille lapsille. Yhdessä palautteessa tuotiin esille, että myös alle kolmevuotiaat lapset tulisi huomioida toimintaa suunniteltaessa.

Meistä oli tärkeää myös selvittää millä tavoin toiminta tuki päiväkodin ympäristö- ja luontokasvatusta, mikä luontopoluissa ja taidetuokioissa oli hyvää sekä mikä vaati vielä kehittämistä. Henkilökunnan mukaan luontokasvatuksen näkökulmasta oli merkityksellistä, että olimme suunnitelleet toiminnan päiväkodin lähimetsään. Palautteissa tuotiin myös esille, että luontopolut olivat hyvin suunniteltuja ja taidetuokioiden askartelut olivat luonnonläheisiä sekä tuokiot tukivat päiväkodin omaa luontokasvatusta.

Halusimme selvittää kyselylomakkeen avulla myös sen, tullaanko polkuja käyttämään jatkossa osana päiväkodin luontokasvatusta. Saamiemme vastausten perusteella polut tulevat toimimaan päiväkodissa luontokasvatuksen yhtenä menetelmänä. Osa vastaajista oli sitä mieltä, että lasten kiinnostus ja tietous luontoa kohtaan lisääntyi toimintamme kautta. Lopuksi muuna palautteena saadut kiitokset mukavista jutuista ja hetkistä kertoivat mielestämme siitä, että metsäneläinten jäljillä kulkeminen oli ollut molemmin puolin miellyttävä kokemus.

8.3.3 Oman toiminnan arviointi

Oman toiminnan arvioinnissa tuomme esiin näkemyksemme tuokioiden onnistumisesta ja haasteista, joita kohtasimme. Toteutimme tuokiot suunnittelemamme aikataulun mukaisesti syys-joulukuun aikana. Aikataulu antoi meille riittävästi aikaa perehtyä pedagogisen ja lapsilähtöisen toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen. Huolelliseen tuokioiden suunnitteluun kuului ympäristö- ja luontokasvatukseen perehtyminen, varhaiskasvatuksen toiminnallisiin menetelmiin syventyminen, pedagogisten suunnitelmien tekeminen sekä materiaalien hankinta ja työstäminen.

Ensimmäinen päiväkodilla toteutettu tuokio oli orientointituokio. Tuokiolla tutustuimme päiväkodin lapsiin yhteisten leikkien ja tehtävien kautta sekä herätimme heidän kiinnostuksensa tulevaa toimintaa kohtaan. Loimme hyvän vuorovaikutussuhteen lapsiin ohjaamalla tuokioita rauhallisesti eteenpäin lapsia kuunnellen ja heille aikaa antaen. Olimme valinneet sopivan järjestyksen sekä tarpeeksi mielenkiintoista ja mielekäästä toimintaa lapsille, joiden kautta tuokio eteni sujuvasti tavoitteitamme kohti. Lapsia kiinnostivat erityisesti tulevien luontopolkujen eläimiin tutustuminen, eläin- ja luontoaiheiset lorut sekä aarrelaatikko. Tuokiolla lapset toivat omaa luontotietoa esille ja olivat kiinnostuneita oppimaan lisää. Haasteelliseksi meille osoittautui Metsän sisällä-laulun opettaminen lapsille.

Luontopolut olivat opinnäytetyömme punainen lanka. Suunnittelimme polut yli kolmevuotiaiden lasten ympäristö- ja luontokasvatuksen tukemiseen. Luontopoluilla kulkiessamme edistimme lasten tunnesiteen muodostumista luontoon myönteisten luontokokemusten avulla. Lisäsimme lasten tietoutta ympäristöstä ja luonnosta, sekä siellä asuvista ketuista, karhuista ja jäniksistä. Luontopolkujen teema sopi varhaiskasvatusikäisille lapsille ja polut olivat sopivan mittaisia kestoltaan. Polut olivat mielenkiintoisia ja lapset olivat niillä hyvin mukana. Poluilla oli selkeä rakenne ja

ne sisälsivät viisi erilaista luontopolkutaulua. Luontopolkutaulujen tehtävät olivat opettavia ja innostivat lapsia. Taulut sisälsivät sopivan määrän tehtäviä ja lapsilla oli riittävästi aikaa keskittyä tehtävien tekemiseen. Luontopolkujen haasteeksi muodostui toiminnan mukauttaminen alle 3-vuotiaille lapsille.

Suunnittelemamme luontopolkutaulut olivat selkeät, ohjeistivat hyvin toimintaa poluilla ja antoivat tärkeitä vinkkejä polkujen eläimiin liittyen. Taulut olivat sisällöltään opettavia ja eläinten kuvat herättivät lapsissa tunteita ja ajatuksia. Lapset pitivät taulujen ilmeestä ja tutkivat niitä innokkaasti. Suunnittelimme luontopolkutaulut niin, ettei niitä työssään käyttävän kasvattajan tarvitse tietää kaikkea itse, vaan hän voi käyttää hyödykseen tauluista saamaansa tietoa. Tämä madaltaa varmasti kynnystä toteuttaa luontokasvatusta, vaikka omat tiedot polkujen eläimistä olisivat vähäiset.

Luontopolkujen päätteeksi lapset saivat oman luontopolkupassin ja siihen eläintarran jokaisesta suoritetusta luontopolusta. Passiin laitettut tarrat olivat lapsille merkityksellisiä ja kertoivat polulla olevien tehtävien suorittamisesta, sekä tärkeän kokemuksen saamisesta. Passia täytettäessä lapset saivat opetuksellisessa mielessä vielä kerran tunnistaa ja näyttää meille luontopolun eläimen. Jälkikäteen mietimme, olisiko passin voinut ottaa mukaan jo luontopoluille. Passin kokoa olisi voinut pienentää lapsen taskuun sopivaksi ja näin ollen helpommin mukana kuljetettavaksi.

Kuvallisen ilmaisun tuokiolla lapset saivat maalata luontopoluilta tutuksi tulleet eläimet, ketun, karhun ja jäniksen, sekä askarrella niiden asuinpaikaksi metsän. Kuvallisen ilmaisun tuokioille valitut menetelmät sopivat ryhmän kaikille lapsille ja antoivat heille ilon sekä onnistumisen kokemuksia. Tämä näkyi tuokiolla siten, että lapset osallistuivat toimintaan innostuneesti ja keskittyneesti. Lasten oma aktiivisuus ja motivaatio tulivat esille erityisesti metsän rakentamisvaiheessa. Heistä oli mielenkiintoista askarrella eläimille oma metsä, jossa he voisivat leikkiä niillä jatkossa. Metsää rakentaessa keskustelimme lasten kanssa monista talveen ja metsäneläimiin liittyvistä asioista ja lisäsimme samalla heidän luontotietouttaan. Luontoon ja eläimiin liittyvien asioiden opettaminen mahdollistui hienosti askartelun ja leikin avulla. Lapset saivat tehdä taidetta kierrätys- ja luonnonmateriaaleista, joiden käyttö on edullista sekä ekologista. He oppivat, että leluja voi tehdä myös itse ja käyttää niiden tekemisessä ympäristölle ystävällisiä materiaaleja. Kuvallisen ilmaisun tuokiot muodostivat hyvän ja selkeän jatkumon luontopoluille.

Omien ohjaustaitojen tiedostaminen oli tärkeää, kun toimimme vuorovaikutuksessa lasten kanssa. Mielestämme ohjaajan on oltava itse innostunut asiasta, jotta hän saa lapsen motivoitua mukaan opetettavaan asiaan ja toimintaan. Lapsia ohjatessa huomasimme, että omalla rauhallisella olemuksella, puheäänellä ja lapsen kuulemisella on tärkeä merkitys toiminnan sujuvaan etenemiseen. Lapsiin tutustuminen ja heistä tehdyt havainnot auttoivat meitä kehittämään ohjausta seuraavia tuokioita varten. Lapsilähtöinen ohjaus näkyi toiminnassa niin, että otimme lasten persoonan ja yksilölliset tarpeet huomioon, sekä loimme turvallisen ilmapiirin tuokioille. Tuokioita ohjatessa käsityksemme lapsista aktiivisina toimijoina vahvistui edelleen. Lapset tarvitsevat monipuolista, kehittävää ja kokonaisvaltaista toimintaa varhaiskasvatuksessa.

Päiväkoti Männynkolossa toteutetun toiminnan avulla edistimme lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä ehkäisimme syrjäytymistä. Lasten osallisuuden tavoite toteutui, kun he saivat osallistua yhteiseen toimintaan ja toiminnan arviointiin. Lapset kuultiin ja nähtiin sekä otettiin huomioon toiminnan aikana siten, että he saivat ilmaista ajatuksiaan ja mielipiteitään, heidän kanssaan keskusteltiin ja oltiin jatkuvassa vuorovaikutuksessa. Lisäksi lapset saivat näyttää tietonsa ja taitonsa sekä kehittää niitä uusien oppimiskokemusten kautta.

Varhaislapsuus on kehityksen ja oppimisen kannalta tärkeää aikaa, koska se, mitä lasten elämässä tuona aikana tapahtuu, vaikuttaa heidän sekä senhetkiseen että tulevaan elämään. Varhaiskasvatuksen opintojen myötä tiedostamme laadukkaan varhaiskasvatuksen myönteiset vaikutukset niin yksilöille kuin yhteiskunnallekin. Laadukas varhaiskasvatus luo pohjan lasten elämäkaarelle ja tasaa erilaisista taustoista tulevien lasten lähtökohtia ja vähentää siten yhteiskunnallista eriarvoisuutta. (Karila 2016, 4-6.) Tulevina sosionomeina tulemme työssämme edistämään yksilöiden hyvinvointia ja ehkäisemään syrjäytymistä osallisuutta tukemalla. Koska luonto ja siellä tapahtuva yhteinen toiminta tarjoavat lapsille hyvinvointia ja osallisuuden kokemuksia, niin tästä syystä halusimme kehittää varhaiskasvatukseen suuntautuvan opinnäytetyömme avulla juuri päiväkodin ympäristö- ja luontokasvatusta.

Mielestämme ympäristö- ja luontokasvatusta tulee tukea varhaiskasvatuksen arjessa, sillä yhteiskunnallinen kehitys on johtanut siihen, että lasten suhde luontoon on muuttunut monin tavoin etäisemmäksi. Eri tekijöiden johdosta luontoon mennään yhä harvemmin ja tämä malli siirtyy suoraan lapsille. (Leppänen ja Pajunen 2017, 17.) Lasten mielipaikat ovat siirtyneet enimmäkseen sisätiloihin. Vapaa-ajallaan lapset ohjautuvat yhä helpommin sähköisten ruutujen ääreen kuin ulos leikkimään. Tästä johtuen joidenkin lasten käsitys luonnosta ja eläimistä voi muodostua esimerkiksi televisio-ohjelmien perusteella. Tiedämme, että lapsilla on luonnostaan olemassa innostus ja kiinnostus ympäristöä kohtaan, mutta he tarvitsevat silti aikuisen, joka mahdollistaa heille luontokokemusten saamisen. Varhaiskasvatuksessa on tärkeää tiedostaa tämä asia, sillä lapset tarvitsevat yhä enemmän vihreää aikaa hyvinvointinsa tueksi.

Ympäristökasvatus on tärkeä osa varhaiskasvatuksen toimintaa. Moni varhaiskasvattaja kuitenkin kaipaa työnsä tueksi materiaalia siitä, miten päiväkodin lähiympäristöä voitaisiin hyödyntää paremmin toiminnassa. On tärkeää kehittää ympäristö- ja luontokasvatusmateriaalia ja uusia motivoivia toimintatapoja, joiden avulla voidaan lähteä lasten kanssa luontoon oppimaan ja virkistymään. Nämä ajatukset toimivat suunnittelumme lähtökohtina, kun kehitimme päiväkotia Männynkoloon luontopolkuja ja luontokasvatuskansion.

Luontopolkujen avulla tuimme päiväkotia Männynkolon lasten luontosuhdetta, kasvatimme heidän tietouttaan luonnosta ja eläimistä sekä vahvistimme heidän osallisuutta. Tiedon lisäksi pyrimme vahvistamaan myönteisten tunteiden ja luonto-herkkyyden kehittymistä luontoa kohtaan kokemusten kautta, sillä etenkin pienten lasten ympäristö- ja luontokasvatuksessa kokemuksilla on merkittävä sija. Tuokioilla lapset saivat oppia heille ominaisilla tavoilla kaikkia aisteja hyödyntäen, sillä näin toimimalla oppimisprosessit jäivät paremmin lasten mieleen.

Toiminnasta saatujen palautteiden perusteella tehdyt päätelmät osoittavat, että opinnäytetyömme avulla kehitimme varhaiskasvattajille yhden uuden menetelmän ympäristö- ja luontokasvatuksen toteuttamiseen ja se vastaa uuden luontokasvatukseen profiloituneen päiväkodin tarpeisiin. Varhaiskasvatukseen suunnatulla kehittämistyöllämme on uutuusarvoa ja työn tulokset

ovat suoraan hyödynnettävissä varhaiskasvatuksen toimintaympäristöissä. Kehittämämme kokonaisuus antaa varhaiskasvattajille lisää valmiuksia ohjata luontokasvatustuokioita. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan toteuttamisessa voidaan suoraan hyödyntää suunnittelemaamme materiaalia, joka tukee lasten oppimisprosesseja ja antaa heille mahdollisuuksia tutustua oppimisen eri alueisiin. Saamamme palautteen perusteella polut toimivat jatkossakin päiväkotikiinnittämisen ympäristö- ja luontokasvatuksen menetelmänä.

Tärkeä osa työtämme oli myös pohtia, kuinka onnistuimme kehittämistyössä lasten näkökulmasta ja mikä on sen todellinen hyöty päiväkodin lapsille. Lasten haastatteluista saatujen palautteiden mukaan polut ja niihin liittyvät tehtävät olivat mukavia. Metsä osoittautui lasten mielestä hyväksi paikaksi leikkiä, ja tehtävien tekeminen, kuten käpyjen etsiminen oli heistä mieleistä. Muistijäljet ja lasten omat kertomukset polkujen eläimistä ja niille ominaisista tavoista toimia kertoivat siitä, että lapset olivat oppineet poluilla tietoja luonnosta ja eläimistä. Kasvattajien tekemien havaintojen mukaan lapset saivat luontopoluilta opettavia ja tärkeitä kokemuksia, tietoa jokaisesta luontopolun eläimestä sekä ympäröivästä luonnosta. Heidän mielestään toimintamme sopi hyvin varhaiskasvatusikäisille lapsille, ja he pitivät merkityksellisenä sitä, että toteutimme toiminnan päiväkodin lähimetsässä. Palautteissa tuotiin esille, että luontopolku oli hyvin suunniteltu. Luontopolkujen jälkeen toteutetut kuvallisen ilmaisun tuokiot liittyivät eläimiin ja luontoon sekä tukivat päiväkodin omaa ympäristö- ja luontokasvatusta.

Vaikka lasten luontosuhteen kehittyminen ei ole täysin mitattavissa toteutetun toiminnan jälkeen, on sen arviointi kuitenkin tärkeää. Tiedämme, että myönteisen luontosuhteen ja asenteen kehittyminen vie aikaa, sillä onhan kyse samalla myös elinikäisestä oppimisprosessista. Kuitenkin arvioinnin perusteella voimme sanoa, että tarjoamamme kokemukset toimivat hyvänä ympäristö- ja luontokasvatuksen perustana, jolle päiväkodin kasvattajat voivat edelleen jatkaa rakentamista. Tarjoamalla lapsille säännöllisiä luontokokemuksia, on mahdollista vahvistaa heidän luontosuhdettaan, mikä puolestaan näkyy tulevaisuudessa ympäristömyönteisinä ajatuksina ja tekoina.

Opinnäytetyön tekeminen vahvisti sosionomin (AMK) ammatillista osaamistamme ja antoi meille kokonaiskuvan varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelusta, toteutuksesta ja arvioinnista. Prosessi kehitti meitä tiedonhankkijoina, tiedonkäsittelijöinä sekä opetti suunnittelemaan toimintakokonaisuuksia työelämän tarpeisiin. Opinnäytetyön tekeminen opetti yhteistyökykyä, tavoitteellisuutta, suunnitelmallisuutta ja sitoutuneisuutta. Sosionomi (AMK) tutkintoon sisältyneiden varhaiskasvatuksen opintojen myötä saamme kelpoisuuden toimia lastentarhanopettajina ja opinnäytetyöprosessi on kokonaisuudessaan merkityksellinen tulevaa työelämää varten.

Ympäristö- ja luontokasvatuksen kehittäminen antoi meille kokemusta sekä tietoja ja taitoja, jotka ovat tärkeitä käytännön työssä. Opinnäytetyömme tekemisen kautta tulimme tietoisemmaksi luonnon hyödyntämisen mahdollisuuksista varhaiskasvatuksessa. Perehtyminen varhaiskasvatusta koskeviin asiakirjoihin ja teoriaan vahvisti ja laajensi tietojamme lasten kehityksen ja oppimisen tukemisesta. Opinnäytetyön eri vaiheiden kautta syvennyimme lasten oppimisproses-

sien tukemiseen ja otimme sen huomioon toimintamme toteutuksessa. Erityisesti meistä oli tärkeää luoda lapsiin tuokioilla aito ja hyvä vuorovaikutussuhde, sillä se on ammattitaitomme ydinosaamista sosionomina työskennellessämme.

Hyvä jatkoidea voisi olla luontopolkujen, sekä niihin liittyvien luontopolkutaulujen toteuttaminen myös muista suomalaisista metsäneläimistä. Niitä voisi käyttää päiväkodissa lasten opetuksellisten tarpeiden, mielenkiinnon ja vuodenaikojen mukaan. Tämä tukisi monipuolisesti ympäristö- ja luontokasvatuksen toteuttamista varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvattajat tarvitsevat ympäristö- ja luontokasvatuksen toteuttamisen tueksi uusia ja erilaisia menetelmiä, sillä lasten vieraantumisesta luonnosta on mahdollista jarruttaa. Tämä vaatii varhaiskasvatukselta yhä aktiivisempää roolia luontokokemusten ja -elämysten tarjoajana. Luontokokemukset voivat olla kiireetöntä yhdessäoloa luonnossa ilman ennalta suunniteltua ohjelmaa. Luontoa ja eläimiä voidaan tehdä tutuksi myös toimintatuokioilla, joissa sisältö on pedagogisesti suunniteltu. Tärkeintä on tiedostaa, että tarjoamalla positiivisia luontokokemuksia, voimme kaikki olla tukemassa lasten ja luonnon välistä aitoa ja kestävästä ystävyssuhdetta.

LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT

- CANTELL, Hannele ja KOSKINEN, Sanna 2004. Ympäristökasvatuksen tavoitteita ja sisältöjä. Julkaisussa: CANTELL, Hannele (toim.) Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 60–79.
- CANTELL, Hannele 2011. Lapsuus ja nuoruus ympäristösuhteen perustana. Julkaisussa: NIEMELÄ, Jari, FURMAN, Eeva, HALKKA, Antti, HALLANARO, Eeva-Liisa ja SORVARI, Sanna (toim.) Ihminen ja ympäristö. Helsinki: Gaudeamus
- HAKKARAINEN, Kai, LONKA, Kirsti ja LIPPONEN, Lasse 2004. Tutkiva oppiminen. Järki, tunteet ja kulttuuri oppimisen sytyttäjinä. Helsinki: WSOY.
- HAKKARAINEN, Pentti 2008. Leikki ja leikin ohjaus varhaiskasvatuksessa. Julkaisussa: HELENIUS, Airi ja KORHONEN, Riitta (toim.) Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja kehitykseen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy, 99–107.
- HELENIUS, Aili ja LUMMELAHTI, Leena 2013. Leikin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus
- HELENIUS, Airi 2008. Mitä pedagogisella prosessilla tarkoitetaan? Julkaisussa: HELENIUS, Airi ja KORHONEN, Riitta (toim.) Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja kehitykseen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy, 52–55.
- HUJALA, Eeva, PUROIILA, Anna-Maija, PARRILA Sanna ja NIVALA, Veijo 2007. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Hyvinkää: Edufin.
- HYTÖNEN, Juhani 2007. Lapsikeskeisen kasvatuksen ydinkysymyksiä. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- IKONEN, Merja 2006. Lasten vuorovaikutus ja leikki yhteisöllisyyden rakentajana. Julkaisussa: KARILA, Kirsti, ALASUUTARI, Maarit, HÄNNIKÄINEN, Maritta, NUMMENMAA, Anna Raija ja RASKU-PUTTONEN, Helena (toim.) Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 149–165.
- ISOLA, Anna-Maria ja SUOMINEN, Esa 2016. Suomalainen köyhyys. Helsinki: Into Kustannus.
- JOKELA, Timo 1995. Ympäristötaiteesta ympäristökasvatukseen. Julkaisussa: MANTERE, Meri-Helga (toim.) Maan kuva. Kirjoituksia taiteeseen perustuvasta ympäristökasvatuksesta. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu, 25–37.
- JÄRVINEN, Kirsi ja MIKKOLA, Petteri 2015. Oletko sä meidän kaa? Näkökulmia osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Pedatieto Oy.
- KANGAS, Jonna 2016. Enhancing children`s participation in early childhood education through the participatory pedagogy. University of Helsinki. Department of Teacher Education. Väitöskirja. [Viitattu 2018-02-06.] Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/159547>
- KAUPPILA, Reijo A. 2007. Ihmisen tapa oppia. Johdatus sosiokonstruktiviseen oppimiskäsitykseen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- KEISTERI-SIPILÄ, Elli 2017. Liikuttava luonto lähellä koko perhettä. Helsinki: Metsäkustannus.
- KINOS, Jarmo 2001. Lapsilähtöinen varhaiskasvatus. Julkaisussa: HUJALA, Eeva (toim.) Puheen- vuroja lapsista ja varhaiskasvatuksesta. Oulu: Varhaiskasvatus 90 Oy.
- KOIVULA, Merja ja HÄNNIKÄINEN, Maritta 2017. Kulttuurihistoriallinen lähestymistapa. Julkaisussa: KOIVULA, Merja, SIIPPAINEN, Anna ja EEROLA-PENNANEN, Paula (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino Oy, 89–107.
- KOIVULA, Merja ja LAAKSO, Marja-Leena 2017. Lapsen varhainen kehitys kommunikaation, vuorovaikutussuhteiden ja leikin näkökulmasta. Julkaisussa: KOIVULA, Merja, SIIPPAINEN, Anna ja EEROLA-PENNANEN, Paula (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino Oy, 108–128.
- KOSKINEN, Sanna 2004. Osallisuushankkeet. Julkaisussa: CANTELL, Hannele (toim.) Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 138-140.

- KRONQVIST, Eeva-Liisa 2016. Varhaispedagogiikan kehityspsykologinen perusta. Julkaisussa: HUJALA, Eeva ja TURJA, Leena (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 13-30.
- KRONQVIST, Eeva-Liisa 2017. Varhaispedagogiikan kehityspsykologinen perusta. Julkaisussa: HUJALA, Eeva ja TURJA, Leena (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 10-28.
- KRONQVIST, Eeva-Liisa ja KUMPULAINEN, Kristiina 2011. Lapsuuden oppimisympäristöt. Eheä polku varhaiskasvatuksesta kouluun. Jyväskylä: PS-kustannus.
- KYTTÄ, Marketta 2003. Lapsiystävällinen ympäristö. Julkaisussa: SASSI, Pirkko ja TARKKONEN, Tuula (toim.) Lapsi ja kasvu ympäristö. Helsinki: CULTURA OY, 22-27.
- Marko, LEPPÄNEN ja Adela, PAJUNEN 2017. Terveysmetsä. Tunnista ja koe elvyttävä luonto. Helsinki: Gummerus
- LERKKANEN, Marja-Kristiina ja KOIVISTO, Päivi 2001. Opetuksen eheyttäminen. Kohti elinikäistä oppimista. Julkaisussa: HÖGSTRÖM, Barbro ja SALORANTA, Outi (toim.) Esiopetus tavoitteellisen oppimispolun alkuna. Jyväskylä: Opetushallitus, 27–36.
- LONKA, Kirsti 2015. Oivaltava oppiminen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava
- LOUV, Richard 2010. Last Child in the Woods. Saving our children from nature-deficit disorder. London: Atlantic Books
- LUSTO s.a. Lasten ja nuorten metsäsuhde talteen. [verkkojulkaisu]. Suomen metsämuseo. [Viitattu 2018-05-01.] Saatavissa: <http://www.lusto.fi/lehdistotiedote/3728/>
- MANTERE, Meri-Helga 1995. Suunnan valintaa ympäristökasvatuksen maisemissa. Julkaisussa: MANTERE, Meri-Helga (toim.) Maan kuva. Kirjoituksia taiteeseen perustuvasta ympäristökasvatuksesta. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu, 11–23.
- MATIKAINEN, Eila 2008. Lasten orientoituminen luonnonympäristöön. Julkaisussa: HELENIUS, Airi ja KORHONEN, Riitta (toim.) Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja kehitykseen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy, 155-163.
- MUSTAJÄRVI, Suvi 2012. Yksin ryhmässä- Vetäytyvät lapset ja syrjäytyminen päiväkodissa. Helsingin yliopisto. Soveltavan kasvatustieteen laitos. Pro gradu-tutkielma. [Viitattu 2018-04-25.] Saatavissa: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&src=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiovfC6-dTaAhVFZVAKHcLjAswQFggmMAA&url=https%3A%2F%2Fhelda.helsinki.fi%2Fbitstream%2Fhandle%2F10138%2F37536%2Fyksinryh.pdf&usq=AOvVaw0-88ICYA--3mvJdNoxzvG7>
- NIKKARILAN YHTEISÖ s.a. Päiväkotikielto Männynkolo. [verkkojulkaisu] [Viitattu 2018-04-25.] Saatavissa: <http://nikkarilanyhteiso.fi/index.php?page=mannynkolo>
- NIKKINEN, Irja 2001. Metsämörri. Helsinki: Rakennusalan Kustantajat RAK, Kustantajat Sarmala Oy, Suomen Latu.
- NORDSTRÖM, Hanna 2004. Ympäristökasvatuksen toimintamalleja. Julkaisussa: CANTELL, Hannele (toim.) Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 116- 143.
- NYKÄNEN, Riitta ja KINNUNEN, Juha 1992. Taivaan merkit. Pienten lasten ympäristökasvatus. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto
- OPETUSHALLITUS 2016a. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016 [verkkojulkaisu]. Määräykset ja ohjeet 2016:17. [Viitattu 2017-03-01]. Saatavissa: http://www.oph.fi/saadokset_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/varhaiskasvatus/perusteet
- KARILA, Kirsti 2016. Vaikuttava varhaiskasvatus. Tilannekatsaus toukokuu 2012. [verkkojulkaisu]. Opetushallitus [Viitattu 2018-04-25.] Saatavissa: http://oph.fi/download/176638_vaikuttava_varhaiskasvatus.pdf

- OPETUSMINISTERIÖ 2003. Lasten ja nuorten syrjäytymisen ennaltaehkäisy koulutuksen alalta. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2003:4. [verkkojulkaisu]. Opetusministeriö. [Viitattu 2018-04-22.] Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:952-442-472-X>
- PALMER, Joy A. 1998. Environmental education of the 21 st century: Theory, practise, progress and promise. London: Routledge
- PARIKKA-NIHTI, Mari 2011. Pieniä puroja. Kasvua kohti kestäväää kehitystä. Helsinki: Lasten keskus.
- PARIKKA-NIHTI, Mari ja SUOMELA, Liisa 2014. Iloa ja ihmettelyä. Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- PIEKSÄMÄEN KAUPUNGIN VARHAISKASVATUSSUUNNITELMA 2017. Tutkin ja toimin ympäristössäni. [verkkojulkaisu]. Pieksämäen kaupunki [Viitattu 2018-04-25.] Saatavissa: <http://www.pieksamaki.fi/wp-content/uploads/Pieks%C3%A4m%C3%A4en-kaupungin-varhaiskasvatussuunnitelma-1.8.2017-3.pdf>
- POIKKEUS, Anna-Maija, RASKU-PUTTONEN, Helena, LERKKANEN, Marja-Kristiina, KUORELAHTI, Matti, SIEKKINEN, Martti, KIURU, Noona ja NURMI, Jan-Erik 2013. Osallistava koulu syrjäytymisen ehkäisijänä. Julkaisussa: REIVINEN, Jukka ja VÄHÄKYLÄ, Leena (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen, Helsinki: Gaudeamus, 111-120.
- POLVINEN, Kirsi, PIHLAJAMAA, Jussi ja BERG Pekka 2012. Luonnosta hyvinvointia lapsille ja nuorille. Kuvauksia luonnon hyvinvointivaikutuksista, palveluista ja malleista palveluiden kehittämiseen. [verkkojulkaisu]. SITRA [Viitattu 2017-10-01.] Saatavissa: <https://www.sitra.fi/julkaisut/luonnosta-hyvinvointia-lapsille-ja-nuorille/>
- PUOLIMATKA, Tapio 2002. Opetuksen teoria. Konstruktivismista realismiin. Mikkeli: Sanoma Pro Oy.
- PÄÄJOKI, Tarja 2017. Lasten taiteellinen toimijuus. Julkaisussa: HUJALA, Eeva ja TURJA, Leena (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 109–120.
- RAITTIILA, Raija 2016. Ympäristökasvatus on lasten toimintaa. Julkaisussa: HUJALA, Eeva ja TURJA, Leena (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 210–220.
- RAITTIILA, Raija, VUORISALO, Mari ja RUTANEN, Niina 2017. Lasten haastattelu. Julkaisussa: HYVÄRINEN, Matti, NIKANDER, Pirjo ja RUUSUVUORI, Johanna (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 312–335.
- RINTAKORPI, Kati ja VIHMAARI-HENTTONEN, Elsa 2017. Tää on meidän maailma! Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- ROOS, Piia 2016. Mitä kuuluu? Lapsen osallisuus ja kertomukset päiväkotiarjessa. Nokia: Piia Roos Oy.
- RUSANEN, Sinikka, KUUSELA, Mirva, RINTAKORPI, Kati ja TORKKI, Kaisa 2004. Musta tuntuu punaiselta. Kuvataiteellinen toiminta varhaisiässä. Helsinki: Lasten Keskus.
- SAARINEN, Kimmo ja JANTUNEN, Juha 2014. Luonto lähelle ja terveydeksi! Kysely Suomen päiväkodeille 2014. [verkkojulkaisu] Etelä-Karjalan Allergia ja Ympäristöinstituutti. [Viitattu 2018-04-25.] Saatavissa: <http://www.allergiaterveys.fi/upload/valtakunnallinen-kysely-2014.pdf>
- SARALA, Urpo ja SARALA, Anita 2010. Oppiva organisaatio. Oppimisen laadun ja tottavuuden yhdistäminen. Helsinki: Gaudeamus.
- SIPARI, Pinja 2016. Open ilmasto-opas. [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2018-01-22.] Saatavissa: <http://openilmasto-opas.fi/wp/wp-content/uploads/2016/09/open-ilmasto-opas-2016.pdf>
- SIREN-TIUSANEN, Helena 2004. Leikki ja oppiminen. [verkkojulkaisu] Lastentarhaopettajaliitto. [Viitattu 2018-04-25.] Saatavissa: www.lastentarha.fi/.../Satellite?...filename%3DLeikin%2Baika0...

- SUOSALO, Anu, TAVASTI, Annika, VAN DE KREEKE, Keanne, LEHTI, Piia ja VANNUCCHI, Andrea 2008. Lasten aurinkovuosi. Opas ekologiseen lastenkulttuuriin. Turku: Kustannusosakeyhtiö Sammakko
- TORÉN, Bellita 2000. Käsi nuken sydämellä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi
- TULKKI, Anssi 2012. Green Care-Hyvinvoinnin luontolähtöistä tukemista. Julkaisussa: JANKKILA, Hilka (toim.) Green Care, Hyvinvointia pohjoisen luonnosta. Rovaniemi: Rovaniemen ammattikorkeakoulu (2012) 13-25.
- TUOMAALA, Tuija ja MYYRYLÄINEN, Maija 2002. Luonto tutuksi. Helsinki: Sarmala Oy / Rakennusalan Kustantajat RAK.
- TURJA, Leena 2016. Tiedekasvatus ja lapsen tutkiva toiminta. Julkaisussa: HUJALA, Eeva ja TURJA, Leena (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 181-196.
- TURJA, Leena 2017. Oppimisen ja kehityksen haasteet. Julkaisussa: : KOIVULA, Merja, SIIPPAINEN, Anna ja EEROLA-PENNANEN, Paula (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino Oy, 145-162.
- TURJA, Leena ja VUORISALO, Mari 2017. Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Julkaisussa: KOIVULA, Merja, SIIPPAINEN, Anna ja EEROLA-PENNANEN, Paula (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino Oy, 36-55.
- VARHAISKASVATUSLAKI. L 19.1.1973/36. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2017-03-01.] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036?search%5Btype%5D=pika&s%20earch%5Bpika%5D=varhaiskasvatuslaki>
- WAHLSTÖM, Riitta ja JUUSOLA, Mervi 2017. Vihreä hoiva ja kasvatus. Luontoherkkyysharjoituksia ja ympäristökasvatusta lapsille sekä nuorille. Helsinki: Artemia.
- WEISBERG, Deena, HIRSH-PASEK, Kathy, GOLINKOFF, Roberta, KITTREDGE, Audrey ja KLAHR, David 2015. Guided play: Principles and practices. [verkkojulkaisu]. Carnegie Mellon University. Department of Psychology. [Viitattu 2018-02-06.] Saatavissa: repository.cmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2427&context...
- VIRKKI, Päivi 2015. Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä. Itä-Suomen yliopisto. Filosofinen tiedekunta. Väitöskirja. [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2018-02-06.] Saatavissa: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-1735-5/
- WOLFF, Lili Ann 2004. Ympäristökasvatus ja kestävä kehitys: 1960-luvulta nykypäivään. Julkaisussa: CANTELL, Hannele (toim.) Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 18-29.

LIITE 1: ORIENTOINTITUOKION PEDAGOGINEN SUUNNITELMA

Ohjaajat: Marjut Kotta ja Heli-Maria Onkalo Päiväys: 13.9.2017
Oppi- ja ohjaustuokion nimi/aihe: Orientointia luontopoluille
Tavoitteet:
- päiväkodin lapsiin tutustuminen ja heidän kiinnostuksensa herättäminen tulevia toimintapäiviä kohtaan
- luontoon ja eläimiin tutustuminen suunnitellun ja tavoitteellisen toiminnan avulla
- lasten myönteisten oppimiskokemusten edistäminen
- aistikokemusten tarjoaminen luonnonmateriaalien avulla
- kokemusten tuottaminen lapsille musiikillisen ilmaisun keinoin
Menetelmät:
- eläimiin ja luontoon liittyvät lorut, arvoitukset ja laulut
- leikki
Tila ja ryhmittely:
- toiminta tapahtuu päiväkodin sisätiloissa
- ryhmän kaikki lapset osallistuvat yhtä aikaa tuokioon
Toiminnan konkreetti kuvaus/tilanteen eteneminen käytännössä:
Lapset kokoontuvat oman hoitajan johdolla aamupiirille. Aloitamme suunnittelemamme tuokion aamupiirin jälkeen tutustumisella. Jokainen esittelee oman nimensä ja lempieläimensä käpypallon osuessa omalle kohdalle. Seuraavaksi luontopolkumme eläimet Kaisa Kettu, Kaapo Karhu ja Juuso Jänis tulevat tutuksi eläinarvoitusten avulla. Eläinten esittelykierroksen jälkeen laulamme Metsän sisällä-laulun. Sen jälkeen kurkistamme lasten kanssa lorpussiin, josta löytyy eläin- ja luontoaiheisia loruja. Viimeiseksi lapset saavat tunnustella Metsän aarre-laatikkoa, joka sisältää luonnonmateriaaleja.
Materiaalit, välineet, tilajärjestelyt, avustavat henkilöt:
- pehmoeläimet, kori, arvoituskortit, laulun sanat, lorukortit, luonnonmateriaalit, laatikko
- lastentarhanopettaja ja lastenhoitaja
Huomioitavaa (eriyttäminen, varasuunnitelma, turvallisuus):
-mikäli lapset pitkästyvät, niin tarvittaessa lyhennämme tuokiota

LIITE 2: LUONTOPOLKUPASSI

LUONTOPOLKUPASSI

**KAISA
KETUN
POLKU**

**KAAPO
KARHUN
POLKU**

**JUUSO
JÄNIKSEN
POLKU**

LIITE 3: KYSELYLOMAKE HENKILÖKUNNALLE

PALAUTEKYSELY PÄIVÄKOTI MÄNNYKOLON HENKILÖKUNNALLE

Olemme viettäneet antoisia ja opettavaisia hetkiä lasten kanssa toteuttamillamme orientaatio- ja kuvallisen ilmaisun tuokiolla sekä luontopoluilla. Toteuttamamme ympäristö- ja luontokasvatuksen avulla olemme halunneet lisätä lasten luontotietoutta ja vahvistaa heidän luontosuhdettaan sekä tukea henkilökuntaa pedagogisen toiminnan suunnittelussa. Tämän kyselyn avulla haluamme selvittää teidän käsityksiänne toiminnastamme.

1. Millaisia kokemuksia lapset saivat luontopoluilla?
2. Miten suunnittelemamme toiminta sopii mielestäsi varhaiskasvatusikäisille lapsille?
3. Millä tavoin toiminta tuki päiväkodin ympäristö- ja luontokasvatusta?
4. Mikä luontopoluissa ja taidetuokioissa oli hyvää ja mikä vaatii vielä kehittämistä?
5. Tullaanko polkuja käyttämään osana päiväkodin luontokasvatusta jatkossakin?
6. Lisääntyikö lasten kiinnostus ja tietous luontoa kohtaan toimintamme kautta?
7. Muuta palautetta

Kiitos vastauksestasi!

KAISA KETUN LUONTOPOLKU

Kaisa Kettu on vilahtanut piiloon pesäkoloonsa. Metsään saapuessa ensimmäisenä tehtävänäsi on löytää Kaisa Ketun pesäkolo. Kerro, mitä kaikkea tiedät ketuista ja niiden elämästä.

VINKKI: Ketun pesäkolo sijaitsee luolassa, kivilouhikossa, hiekkarinteessä tai vanhan ladon alla. Kettu käyttää usein pesäkolonaan mäyrän vanhoja luolastoja. Ketulla voi olla useita pesiä ja niissä on vahva myskin tuoksu.

KAISA KETUN LUONTOPOLKU

Kaisa Kettu on kävelyllä metsässä. Siellä Kaisa huomaa ympärillään monia värejä. Mutta minkä värinen kettu on? Etsi ketun värit luonnosta värikorttien avulla.

VINKKI: Ketun turkki on punaruskea, häntä valkokärkinen, tassut sekä korvien takasivut ovat mustat ja vatsa on valkoinen.

KAISA KETUN LUONTOPOLKU

Kaisa Kettu on nälkäinen. Kaisa pysähtyy puun juurelle ja avaa eväsreppunsa. Siellä onkin monipuolinen ruokavarasto. Katsotaan yhdessä, mitä Kaisan repusta löytyy.

VINKKI: Kettu on kaikkiruokainen. Se syö esimerkiksi: pikkujyrsijöitä, jäniksiä, riistalintuja ja niiden munia, raatoja, marjoja, hedelmiä, rapuja, kaloja, sammakoita, toukkia, hyönteisiä ja ihmisten jätteitä.

KAISA KETUN LUONTOPOLKU

Kaisa Kettu on piilosilla eläinystäviensä kanssa. Kaisan ystävät ovat piiloutuneet lähistölle. Auta Kaisaa etsimään heidät.

VINKKI: Haju- ja kuuloaistin avulla kettu tekee tarkkoja havaintoja ympäristöstä. Ketun näkökyky on myös hyvä. Kuitenkin sen on vaikea hahmottaa paikoillaan olevia, liikkumattomia kohteita. Liikkeen kettu pystyy havaitsemaan välittömästi. Lisäksi ketulla on hyvä muisti ja reaktiokyky.

KAISA KETUN LUONTOPOLKU

Kaisa Kettu on menossa vierailulle ystävänsä Olli Oravan luokse. Kaisa haluaa viedä Ollille pussillisen käpyjä, koska käpyjen siemenet ovat oravien suurta herkkua. Auta Kaisaa keräämään mahdollisimman monta käpyä ja yritä saada kävyt osumaan pussiin.

Kiitos avustasi!

KAAPO KARHUN LUONTOPOLKU

Kaapo Karhu on juuri herännyt pesäkolostaan. Kaapon pehmeä turkki on nukkumisen jäljiltä pörröinen. Löydätkö luonnosta jotain yhtä pehmeää tai samanväristä kuin Kaapon turkki?

VINKKI: Karhun turkki on tuuhea. Väritään se voi olla ruskea, musta tai kellanruskea. Karhun pennuilla on yleensä vaalea kaulus.

KAAPO KARHUN LUONTOPOLKU

Kaapo Karhu huomaa olevansa nälkäinen. Auta Kaapoa löytämään ruokaa metsästä. Tutkitaan yhdessä mitä kaikkea karhut syövät.

VINKKI: Karhut syövät hyönteisiä, kaloja, lintuja, nisäkkäitä, marjoja, viljaa ja hunajaa.

KAAPO KARHUN LUONTOPOLKU

Kaapo Karhu on kävelyllä ystävänsä Olli Oravan kanssa. Kävellessään he jättävät hyvin erilaiset käpälänjäljet.

Arvaatko, kummat ovat Kaapon ja kummat Ollin jäljet?

VINKKI: Karhun käpälänpainaumassa on viisi kynnellistä varvasta. Karhun takajalan jälki muistuttaa meidän omaa jalanjälkeämme.

KAAPO KARHUN LUONTOPOLKU

Touhukkaan päivän jälkeen Kaapo Karhu on väsynyt. Kaapo tahtoisikin käydä talviunille, mutta talvipesä ei ole vielä valmis. Rakennetaan yhdessä Kaapolle pehmoinen pesä.

VINKKI: Karhu käy talviunille syys-marraskuussa ja herää maalis-toukokuussa. Karhun talvipesä voi olla tuuhean kuusen, muurahaiskeon tai kivenlohkareen alla.

KAAPO KARHUN LUONTOPOLKU

Kaapo Karhu on nukahtanut talviunilleen. Pehmoinen tilkkutäkki lämmittäisi Kaapoa koko talven ajan. Tehdään yhdessä Kaapolle täkki.

Kiitos avustasi!

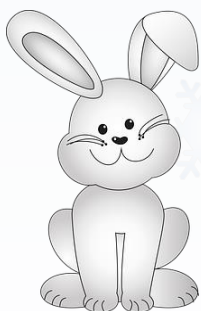

JUUSO JÄNIKSEN LUONTOPOLKU

Juuso Jänis on loikkinut metsässä koko yön ja kaipaa lepoa. Juuso kaivautuu päivälevolle lumionkaloon. Sinun tehtävänäsi on etsiä Juuson pesä metsästä.

VINKKI: Metsäjänis on hämärä- ja yöeläin, mutta liikkuu myös päivisin. Pesä on usein sellaisessa maastonkohdassa, josta on hyvä tarkkailla ympäristöä.

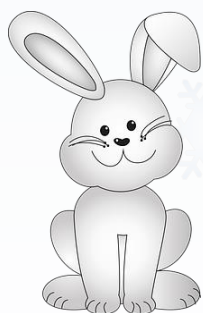

JUUSO JÄNIKSEN LUONTOPOLKU

Talvi on tullut ja Juuso Jäniksen turkin väri on muuttunut. Minkä värinen on Juuson talviturkki? Löydätkö metsästä samoja värejä?

VINKKI: Metsäjäniksen talviturkki on valkoinen ja korvankärjet ovat mustat. Talvikarva vaihtuu keväällä ruskeaan kesäpukuun. Talviturkki on kaksi kertaa kesäturkkia tiheämpi.

JUUSO JÄNIKSEN LUONTOPOLKU

Juuso Jänis on herännyt päivälevolta ja lähtee etsimään syötävää. Metsä on täynnä Juuson herkkuja. Katsotaan yhdessä, mitä kasveja Juuso syö.

VINKKI: Metsäjänis syö talvella puiden oksia, silmuja, kuorta ja versoja (paju, haapa, koivu). Keväällä ja kesällä apiloita, ruohoja ja heiniä sekä syksyllä varpuja (mustikka, juolukka, kanerva).

JUUSO JÄNIKSEN LUONTOPOLKU

Juuso Jänis on loikkiessaan jättänyt jälkiä metsään. Lähdetään yhdessä etsimään Juuson jälkiä lumihangesta jälkikorttien avulla. Lasketaan, kuinka monta jälkeä löysimme.

VINKKI: Metsäjäniksen jäljessä on ensin kaksi rinnakkaista ja sitten kaksi peräkkäistä painaumaa. Metsäjänis liikkuu hyppien tai laukaten ja seisoo takajalkojensa varassa.

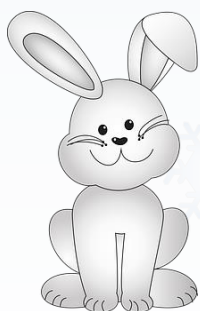

JUUSO JÄNIKSEN LUONTOPOLKU

Juuso Jäniksellä on lempilaulu nimeltään ”Jäniksellä pitkät korvat”. Lauletaan ja leikitään yhdessä polun päätteeksi tämä laululeikki.

Kiitos
osallistumisesta!

LIITE 19: LASTEN KUVAUS- JA HAASTATTELULUPA

SAVONIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosionomin (AMK)-tutkinto-ohjelma**KUVAUS- JA HAASTATTELULUPA 2017****Hyvät vanhemmat**

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Savonia-ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötä varhaiskasvatusikäisten lasten luontokasvatuksesta. Suunnittelemme ja toteutamme lapsille luontopolkuja päiväkotikiinteistön lähiympäristössä syksyn/talven 2017 aikana.

Kysymme teiltä vanhemmilta lupaa lapsenne kuvaamiseen ja haastatteluun toimintamme aikana. Valokuvattessamme huomioimme lasten anonymiteetin, niin ettei lapsen kasvoja näy kuvissa. Ottamiamme valokuvia ja haastattelumateriaalia tulemme käyttämään opinnäytetyössämme ja opinnäytetyömme seminaarissa.

Opiskelijoina olemme vaitiolovelvollisia ja sitoudumme siihen, ettemme jaa materiaalia ulkopuolisille ja poistamme materiaalin opinnäytetyömme valmistuttua.

Lastani saa kuvata ja haastatella ohjaustuokioilla

kyllä _____ ei _____

päiväys ____ . ____2017

Vahvistan kuvaus- ja haastatteluluvan allekirjoituksellani

Yhteistyöterveisin

Marjut Kotta ja Heli-Maria Onkalo

marjut.kotta2@edu.savonia.fi, heli-maria.onkalo@edu.savonia.fi